

Jak jsou Poláci u nás utiskováni

Utiskovatelé a utiskováni.

Polští vůdcové propagandy jsou věrnými a učenlivými žáky Goebbelsovými: na pravdě nezáleží, tím více však na účinnosti. I v londýnských „Times“ jsme tudíž před nedávnem četli obšírnou zprávu o tom, jak jsou Poláci na Těšínsku utiskováni. „Hle, utiskovatelé!“ řekli jsme si, když jsme viděli české žakovské strážce, hlídající ve dne v noci své ústavy před polskými násilníky. (Přes všechnu opatrnost vytloukli utiskovaní okna v Dolní Lištné, v Komorní Lhotě, v Něborech, ve Vendryni, v Ropici, v Třinci, v Českém Těšíně.) Z polských násilností bylo by lze sestavit přímo kalendář. Jeden den objeví se na českém divadelním představení slzotvorné bomby, druhého dne je na hlavní trati vytržen kus kolejnice, třetího dne jsou bezdůvodně zatčeni dva Čechoslováci na samé hranici, čtvrtého dne je vypálena pohraniční celnice.

Procházíme se podél hranice nedaleko Českého Těšína. Po polské straně jde průvod studentů polského reálného gymnasia v Polském Těšíně s třemi profesory. Zpívají hrubé písně proti Čechům a vykřikují přes řeku nadávky. Pojednou se zastavují a na povel házejí na naše území kamením. Z domků na československé straně vybíhají lidé, ale mladí uniformovaní vzdělanci z polského gymnasia nedají se rušit a za asistence svých tří učitelů rozbíjejí kamením hlavu šedesátiletému domkáři a rameno pětiletému děcku.

Praha ani Brno často nechápu, proč na Těšínsku i maličkost rozechvívá v lidech nervy, vede k zřizování občanských stráží, k volání po vojsku, někdy až k panice. Ocitujeme jen stručný výsek ze zprávy plebiscitní komise z 9. března 1920, abychom připomněli, jaké vzpomínky zde každá polská násilnická akce budí:

Čeští lidé jsou vypovídáni, přepadáni, bití a vraždění. Poláci v houfích po 40 až 80 táhnou k obydlím českých dělníků, které vyhazují z bytů na ulici a ohrožují na životech. Pumovými útoky bylo přepádeno několik stavení, mezi nimi i nádraží v Hnojniku. Češi hromadně prchají a celé jejich jmění zůstává na pospas polským banditům.

Dohodoví důstojníci meškající právě v Orlové měli příležitost spatřiti řadu nevinně trpících žen a matek.

Ve Fryštátě ztloutkli polští zuřivci do krve drogistu Turka, jeho paní, obuvnického mistra Lichnovského a jiné české lidi. Dnes večer došla mimo to zpráva o hrozných násilnostech v Německé Lutyni, z níž čeští lidé jenom v kabátech a beze všeho jiného byli nuceni uprchnouti do sousedních obcí, aby tam hledali ochrany. Tisíce českého lidu tábořily pod širým nebem na hranicích dombrovských, aby sami odrazili případný útok Poláků, shromažďujících se ve Fryštátě a v Německé Lutyni.

Na tyhle události se už v Praze i Brně dávno zapomnělo. Ale nezapomnělo se na ně v Polsku, kde dobře vědí, na kterou strunu stačí jen slabě uhodit, aby se vyvolal na Těšínsku strach a hrůza. Neboť zde se lidé chvějí při pomyslení, že by boj na nůž

měl začít znovu. Polští celníci a četníci přesvědčují české lidi na samém pohraničí, že tato chvíle přijde co nevidět, a polské radio hlásá každý den: „Počkejte, až se zmocníme Těšínska, pak vy všichni, kdo se dnes stýkáte s Čechy, budete zle pykat!“ „Počkejte, až poznáte, že Němci vám zgermanisovali statisíce vašich menšin a že se přes bratření s vámi nevzdali koridoru — pak vás budou mrzet všechny nepředloženosti, jichž se proti nám dopouštíte,“ odpovídá vzdělanější část československého veřejného mínění. Ale široké vrstvy prostého lidu málo se starají o mezinárodní politiku a jejich nervy jsou denně znovu vzrušovány nesnesitelnou polskou guerillou.

Jak utiskování terorisují.

Nejhorší demoralisaci působí, že téměř v žádném případě pachatel není dopaden a klidně uniká přes polskou hranici, kde se stane ihned předmětem oslav a obdivu v tisku, který je k nám pašován přes hranice, a v rozhlase, který je u nás jasně slyšitelný. Přehlížení těšínského pohraničí trvalo tak dlouho a bylo tak citelné, že ani mohutná manifestace 28. října nerozptýlila všeohny pochyby. V nepolitickém týdeníku těšínských hraničářů „Naše noviny“ čteme v úvodníku tato slova:

„Nejsme žádní radikálové a nacionálové! Chraň Bůh! Ale hlavy máme denně rozbité, klidně jsme je nastavovali a neřikali nic. Praha o nás občas porozpráví se zvláštními radami o spolehnutí na státní moc a autoritu, Brno nám dává dobré rady, jak se zařídit, aby se nic unáhleného nestalo, abychom uklidňovali, usměrňovali a uhlašovali. A polští luntí nás tlukou na veřejných cestách a v našich chalupách jak se jim právě zlíbilo a dosud líbí. Pojďte si lehnout do postele v bytě české školy a zkuste, jak se budete dívat na kameny, které vás v ní zastihnou, na pokálené obrazy, jež ctíme, na roztloučené hlavy, které klidně hojíme. A v této situaci věříme ve státní moc a autoritu. Musí se však také věřit nám a nenechat nás na pospas tomuto nesmyslnému řádění vybičovaných polských teroristů, jimž polská republika dává prostředky a pokyny.“

„Co myslíte?“ ptal se nás jeden těšínský měšťan. „Kdyby šlo do tuhého, byli by Čechoslováci ochotni s k u t e č n ě Těšínsko hájit za každou cenu?“ Může-li zde ještě dnes u průměrně vzdělaného Čecha takováhle otázka vůbec vzniknout, lze si představit myšlenkový zmatek u těšínského venkovana, pro něhož národnostní uvědomení bylo do nedávna španělskou vesnicí. Vychodil polskou obecnou školu, českou měšťanku, v místě svého zaměstnání je zapsán mezi příslušníky národnosti české, v obci, kde bydlí, jako příslušník národnosti polské. Takových je na Těšínsku dosud několik tisíc. Ptáme se některých z nich, proč se účastní veřejného života raději s Poláky. „Když držíme s Čechy,“ zní upřímná odpověď v ostravském dialektu zdejším, Čechům i Polákům společném, „Poláci nás pronásledují a škodí nám, jak mohou. Když však držíme s Poláky, Češi nám nic neudělají.“ Přijímáme toto pravdivé vysvědčení, udílené naší demokracii, se smíšenými pocity: ve jménu demokracie umožňujeme tu svou těžkopádností a lik-

navostí protistátní útlak! Pro zdejší lidi, kteří prošli ohněm plebiscitních bojů, je však strach daleko silnějším argumentem než obdiv k pokrokovému zřízení. Poláci to dobře vědí a počítají s tím. Tato různost metod projevuje se i v oficiální politice, jak dobře vystihuje tento typický případ.

Mistr třineckých železáren Josef Knobloch z Dolní Lištné byl potrestán podle zákona na ochranu republiky třemi týdny vězení. Když vyšel na svobodu, byl v Karvinné slavnostně uvítán poslancem drem Wolfem a polským předákem Karolem Jungou. Na počest Knoblocha propuštění byla uspořádána potom hostina na třinecké faře, jež nabyla takového rázu, že při ní byl Knobloch znovu zatčen, ale Karol Junga byl po této uvítací proceduře (které se v právní terminologii říká schvalování trestných činů) — vládou jmenován členem zemského zastupitelstva moravskoslezského! Na první schůzi tohoto nejvyššího zemského sborového orgánu pronesl řeč, v níž hlásal česko-polské přátelství a polské štvaní na Těšínsku označil za působení neznámých a nepředložených živlů. Československý tisk se zaradoval, jak obratný tah byl Jungovým přijetím do zemského zastupitelstva učiněn, a jen mezi Jungovými přáteli a odpůrci na Těšínsku vznikl úžas, jak může Junga najednou označovat své přátele za neznámé živly a činy jejich i své vlastní za nepředložené. V den našeho národního svátku přinesla katovická „Polska Zachodnia“ (orgán Malhommeův) toto vysvětlení:

„Češi zfalšovali projev poslance Jungy! Zpravodaj PAT vyžádal si informace od p. Jungy, který potvrdil, že český tisk přinesl jeho projev falešně. Junga předložil zpravodaji PAT svoji řeč. Podle toho poslanec Junga potvrdil zlé zacházení s polským lidem na Těšínsku a prohlásil, že lid slezský vytrvá ve své polskosti!“

Junga ani slovem nevyvrátil v českém ani v polském tisku toto tvrzení a neprohlásil, zda je pravda, co řekl na zemském zastupitelstvu, či to, co řekl před zpravodajem PAT. „Proč bychom se báli protistátní činnosti, když dokonce Junga byl jmenován zemským poslancem a ani po svém jmenování se nezměnil?“ říkají polští iredentisté. A čeští pracovníci na Těšínsku jen s lítostí pozorují, jak i na tak ohrožené půdě jako je Těšínsko, musel zájem státu ustoupit agitacímu zájmu největší vládní strany.

Návštěvou v Polsku.

V kavárně v Polském Těšíně, kam jsme si zajeli, otvíráme noviny a hle: paní M. J. Wielopolska v „Kurieru Porannym“, který vychází ve Varšavě, píše roztomilý článek o československých ženách. Článek pojednává nejdříve o dívčí válce z naší mytologie. O Vlastě a jejich spolubojovnicích se vyjadřuje jako o „tučných ženách“, Přemysl je tu označen jako „pán tupý a hloupý“, Ctirad jako „nejopilejší mezi všemi Pepičky“, o výsledku dívčí války se mluví, jakoby byl vznikl „dvoupohlavní český stát“, a konečně je tu i pro dnešní české dívky toto utěšené povídání:

„Svým potomkům české amazonky nedaly vlastnosti zvláště rytířské a panské — ani duchovně ani fyzicky. Zdá se, že peroba je úplně zlomila. Cizí turisté, kteří navštěvují jejich zemi, chválí blahobyť a pohodlí, ale mají dojem, že v domácnostech se setkávají jen se služebnictvem, že páni nejsou doma, zato každý druhý Pepiček je muzikant.“

Jsou tu však ještě jiné — rozumnější — hlasy. „Je nutno poznamenat,“ píše „Wieczor Warszawski“, „že Československo je pro Polsko a jeho bezpečnost na jihu nejlepší a nejbezpečnější soused, jakého si může přát.“ „Podíváme-li se na mapu Polsku,“ píše varšavský „Robotnik“, „vidíme, že ze šesti států, s nimiž Polsko hraničí, jest jediným naším přítelem — Hitlerovo Německo. To je však přítel, o němž lze plným právem říci: Bůh nás chraň před takovými přáteli!“ Takové strážlivé úvahy jsou tu však pouhými ostrůvky v moři. Výkladní skříně, reklamní tabule, reklamy v biografech, stěny, ulice, ba i kostely jsou plny přímých i nepřímých nenávistných narážek proti nám.

V Českém Těšíně nemají většinou ani politické strany propagačních tabulí a pokud je mají, nalézají v nich pro těšínskou propagandu tak málo místa, že to až zaráží. Zato informují velmi důkladně statistikami, obrázky i výraznými nápisy — o Habeši. Na naší straně je řada veřejných reklam pro německé i polské divadlo v Polském Těšíně, dokonce i pro polsko-těšínskou půjčovnu knih. Na polské straně se ovšem nesmí o druhém břehu Olzy ani hlesnout. Přes to nelze zabránit lidem, aby s pouhou propustkou nepřecházeli most a neviděli, že na české straně jsou ceny o čtvrtinu nižší a životní úroveň mnohem vyrovnanější, že jsou tu skvělé budovy pro české i polské školy, že je zde o padesát procent méně žebráků a zanedbaných domů a o plných sto procent méně útisku a politického fanatismu!

Závěr o zbytečném sporu a zbytečných výdajích.

Vylíčili jsme již, jak neoprávněné jsou polské stesky na školský a hospodářský útlak na Těšínsku, a vypočetli jsme na základě statistickém, že Poláci dnes mají na našem Těšínsku mnohem více než měli v době jeho rozdělení, ba mnohem více než mají Poláci na Těšínsku polském.

Jejich stížnosti na útlak politický jsou rovněž neodůvodněné a stačí poukázat na to, že na příklad na trati Český Těšín—Mosty navštěvuje z železničářských dětí 530 polskou školu, 110 školu německou a jen 332 školu českou. Jde vesměs o děti státních zaměstnanců, a kdyby se československý režim řídil příkladem polským a polskými metodami, jistě by tu byl už dávno poměr obrácený. Školská politika však dokazuje, že český živel na Těšínsku vítězí i bez útisku. Přes to, že Poláci před školními zápisy agitovali dokonce letáky, v nichž hanobili presidenta republiky, přibýlo v okrese česko-těšínském a fryštátském na českých školách 113 dětí, kdežto Polákům ubylo 600 a Němcům přes 400 dětí. Bez agitace přestoupilo mimo to asi 200 dětí ze škol polských do českých. Z toho lze mít radost především proto, neboť jediné české školy jsou na Těšínsku vybudovány naprosto v duchu demokratickém. Školám polským v tom vadí jednak šovinistická agitace z Polska, jednak vlivy církevní, jež se na Těšínsku postavily převážně do služeb polské iredenty. Polští církevní iredentisté na Těšínsku tvoří spolu s některými institucemi slovenských jesuitů most až do Maďarska.

Ostravský polský konsulát, který se stal od dob Malhommeových středem pozornosti, přestěhoval se ze svých dřívějších skromných místností

do paláce, ktorý do nedávna stačil celé ostravské filiálce Národnej banky. Konsulát má viac než dvakrát toľak úradníctva než celé československé vyslanectví ve Varšave a skoro deväťkrát toľak úradníctva jako všechny ostatní konsuláty v Mor. Ostravě, ačkoliv vůbec nemá diplomatické kompetence, a ani obchodní jednání nedějí se (až na řídké výjimky) jeho prostřednictvím. Když byla pro tento bezvýznamný zastupitelský úřad odhlasována loni ve Varšavském sejmu milionová položka, poznamenal jeden polský socialistický poslanec, že úkolem ostravského konsulátu má patrně být, zorganizovat na Těšínsku povstání. Letošní těšínské nepokoje byly dosti těžkou zatěžkávací zkouškou, abychom mohli varšavský sejm po strážlivé úvaze ubezpečit, že milionové položky, povolené na ostravský konsulát, jsou vyhozené peníze. Podle oficiálních polských statistik nedostalo se letos v Polsku školního vyučování 650.000 dětem. Protože v minulém roce nechodilo tu do škol již 500.000 dětí, je za dvě léta v Polsku 1,150.000 malých analfabetů. K nápravě bude podle samotných polských novin ve východních zemích třeba počet učitelů zdvojnásobit a v bývalé Kongresovce zvýšit o třetinu. Mimo to bude třeba vybudovat 66.000 nových tříd.

Země s takovými potrebami měla by se vyvarovat zbytočných a nesmyslných sporů a neplodných výdajů.

O. Weisl.

poznámky

Jen patnáct procent

Ta připomínka, že agrární strana má za sebou jen patnáct procent voličstva a že se proto musí řídit ohledem na tuto skutečnost, byla patrně velice včasná. Ukazuje na to redakce „Venkova“, který si pospíšil s vysvětlením, že vnitropolitický význam agrární strany se nezakládá na její početnosti, nýbrž na znamenitých politických vlastnostech jejího vedení. Je to ovšem novinka, neboť až do chvíle, kdy ji Henlein velikostí předstihl a kdy jí byl spočítán ten procentuální zlomek, dovolávala se agrární strana právě své početnosti.

Za dlouhá léta svého prvenství si agrární strana vybudovala zvláštní ideologii, přesněji řečeno: jedno křídlo této strany ji vybudovalo. Ideologie ta se zakládá na myšlence, že agrární strana je jakýsi krystalizační bod všeho politického seskupování v našem státě, že je politickým středem a těžištěm, k němuž mají gravitovat všechny ostatní strany a skupiny. A že z tohoto titulu má nárok na trvalé prvenství ve státě, ať už je její početní síla jakákoli. Touto myšlenkou vedena, začala se agrární strana pokoušet o to, aby rozšířila svou stranickou državu i na jiné stavy, než je zemědělský. Poslanec Chloupek začal budovat dělnické odborové organizace agrární, jejichž první pozoruhodný čin záležel v tom, že přivedly do Janečkovy továrny, v níž vypukla stávková, dvě stě stávkokazů. Tady ovšem socialisté cítí, že přestávají žerty a že bude nutno onu novou ideologii agrární strany, jakož i činy, které z ní vyplývají, podrobit revizi.

„Právo lidu“ proto 14. listopadu velmi správně ukázalo na to, že politická moc agrární strany se zakládá na souhlasu ostatních koaličních stran. To vyplývá z toho, že tato strana má pouhých, nyní už pověstných patnáct procent voličů, a že druhá strana co do velikosti, sociálně-demokratická, má těch procent o nemnoho méně, totiž půl čtrnácti. Takovým stranám, které mají jen zlomky voličstva za sebou, sluší tedy poměrná skromnost, a jejich nárok na vládu je oprávněn jenom tenkrát, když dají ta svá procenta dohromady, když se dohodnou na společném programu a společně jej provádějí. Politická moc tedy náleží koalici jako celku, a vnitřní rozdělení moci je výsledkem dohody mezi stranami. Nic tedy nemá žádná strana sama ze sebe, nýbrž jen se souhlasem ostatních.

Socialisté jsou právem znepokojeni nad ideologií onoho křídla agrární strany, o němž jsme právě mluvili, a nad skutky zelených odborových organizací. Je třeba se tázat, jak chce agrární strana dělníkům prospět. Její program je přece tak úzce vymezen zájmy zemědělskými, že si lze těžko představit, co má dobrého přinést dělníkům. Dělník je spotřebitelem zemědělských výrobků a proto má patrně docela jiné zájmy než agrární strana, která organizuje výrobce. Mají-li agrárníci v úmyslu uvést v život podle vzoru národních demokratů jen nové exempláře odborového zluřáctví, pak by opravdu bylo lépe, kdyby svého podniku nechali. Je to v zájmu politického klidu a v zájmu koalice.

Z. S.

Nad státními cenami

Psát ještě znovu o tom, jak směšně nedostatečné jsou státní ceny za umění a vůbec o tom, co všechno by se na nich mělo reformovat, bylo by už zbytečné. Neboť už kolikátý rok se o státních cenách anketuje a akademicky debatuje, ale žádný ministr školství dosud neměl kuráž roztít tento spor jakýmkoliv rozumným způsobem, který by stát nic nestál, ale nedrobil by částku státem věnovanou na nesmyslně malé částky pro nejrůznější obory a podobory. Je to až trapné, když soukromí nakladatelé udělují ceny několikanásobně větší než stát, a je to komické, když mladí autoři a umělci dostávají už nyní ceny po druhé. Co budou dostávat, až jim bude šedesát? Reforma by se zdála snadná, kdyby se z částky státem věnované udělovala cena jen jedna, nejvýše dvě za rok — neboť není také v každém oboru každý rok ten, kdo by si ceny zasloužil, a musí se pak hledat lupou po celém Československu.

Ale to všechno je již příliš známé, aby se o tom znovu zevrubně rozpravělo. Nepsali bychom dnes vůbec, kdyby počínání státu nenapodobovaly naše země a města. Jejich jistě ušlechtilé snahy dopadnou bohužel tak, že naše kulturní pole bude rozkouskováno na malé pásy políček, jako to vidíme na Slovensku, ale je už na čase, aby někdo tento kulturní lán komasoval. Četli jsme totiž právě v těchto dnech, že město Praha zavedlo novou pětitisícovou cenu divadelní po nedávné ceně hudební a že také země Česká dává do svého příštího rozpočtu 25.000 Kč na pět pětitisícových ceníček uměleckých — dokonce také za film. Zemské ceny moravské mají svou pěknou tradici, a nebylo věru třeba, aby země Česká ji napodobovala, třebaš umění tuto malou podporu přejeme.

Ale nebylo by lepší, kdyby se všechny tyto prostředky z veřejné kapsy daly dohromady a udělaly se pořádné umělecké ceny, po několika desítkách tisíc korun nebo aspoň takové, aby se rovnaly na příklad honoráři za jednu knížku? Je to trvale udržitelné, aby autor dostal jako vrcholnou státní cenu malou podporu, rovnající se jen části honoráře, který mu byl vyplacen nakladatelem? Nebo jde to, aby Melantrich a Májová cena Borového a Družstevní prací zahanbovala každý rok ministra financí?

Jak se zdá, anketami se nikam nedojde. Ministr školství dr. Krčmář prokázal dosti samostatnosti a rozhodnosti při těžších a delikátnějších problémech. Nemohl by se teď — ale opravdu už teď, aby zas nepřišel nový 28. říjen a nezůstalo při starém — tedy nemohl by se teď věnovat reformě státních cen?

T. T.

Zpronevěřené dávky

Vláda podala nyní parlamentu zákon, kterým se prodlužují o dalších pět let dávky za úřední výkony. Žádný z poslanců se neozval a mlčeli dokonce i poslanci-odboráři, zástupci státního zaměstnaneckých zájmů, ač je jich ve výboru několik.

Proč se měli ozvat, je zřejmé z minulosti tohoto zákona. Byl totiž vládou vymyšlen a veřejnosti odůvodněn před léty tím, že stát musí nějak uhradit výlohy, které mu vzniknou nadlepšením platů státních zaměstnanců, a zdálo se jí, že je spravedlivé, aby si administrativa sama vydělala, o čem více bude stát. Pamätujeme-li se dobře, stali se tehdy státní a veřejní zaměstnanci skoro nejnenáviděnější vrstvou občanstva. Každý poplatník hleděl na státního úředníka jako na někoho, koho si vydržuje a na jehož blahobyt těžce doplácí. Státním zaměstnancům tehdy zákon nejen blahobyt nepřinesl, ale nadělal jim tolik trpkých chvílí a nadrobil tolik zlých útoků, že se to ani zdaleka nevyrov-

nalo nepatrným příjmům, které měli ze zákona o dávkách za úřední úkony. Od té doby se ovšem všechno od základu změnilo. Dávky za úřední úkony se sice vybíraly dál, ale zaměstnancům se začaly snižovat platy, vzalo se jim tak zvané třínácté služné a po léta se neprovádí resystemisace, která by snad aspoň u jednotlivců odčínila různé křivdy. Nyní je už dokonce jisté, že ani v roce 1936 nebude provedena resystemisace, ale vláda přes to podává parlamentu zákon, jehož účel byl zcela jiný, než dnes.

Třebaže každý musí uznat, že v této kritické době stát potřebuje každý zdroj příjmu a nemůže hledět na to, byli-li výnos toho nebo onoho daňového či dávkového zákona určen jiným účelům, než na jaké se ho nyní užívá, měl se rozpočtový výbor sněmovny ozvat. V zájmu státních zaměstnanců. Aby se jim nenadávalo za něco, z čeho už dávno nemají žádný prospěch.

T. T.

Cifry mluví

Ve výkazech italské cedulové banky se projevuje rovněž válka s Habeší. Je to však jen odraz nepřímý a částečný, neboť válečné výlohy se zatím uhrážují z úpisů nové válečné půjčky. Podáváme několik cifer z výkazů této cedulové banky bez komentáře:

Zásoba zlata v tisících lirách:

1934	
10. říjen	6,168.200
20. říjen	6,116.900
1935	
10. říjen	4,025.400
20. říjen	3,936.500

Oběh bankovek v tisících lirách:

1934	
10. říjen	13,461.000
20. říjen	13,033.600
1935	
10. říjen	15,425.500
20. říjen	15,270.600

Zlaté krytí:

1934	
10. říjen	42.21%
20. říjen	42.94%
1935	
10. říjen	26.5%
20. říjen	26.1%

V. Hk.

Mladý Evropan B. Shawovi

Dear Sir,

nedávno jste projevili veřejně svoje mínění o italsko-habešské válce, o sankcích atd. Nebyl by to Mr. B. Shaw, kdyby se jeho mínění nelíšilo od oficiálního. A tam mluvíte o Italech, jež označujete inženýry, kteří staví silnice tam, kde nebyly, a kteří sankcemi byli napadeni zezadu. Nechme stranou pohutky Vašeho i ostatních národů k sankcím i k jejich odporu proti italskému počínání — chcete-li tvrdit o své vlasti, že dělá hloupou politiku, je to Vaší věcí. Ale nepodkládejte to takovými argumenty.

Pane B. Shawe, Vy jste členem, a ne nevynikajícím, oné generace, která pod hesly, podobnými dnešním italským, nahnila desítky milionů lidí na jatky a povýšila vraždu na koncesovanou živnost, která nadělala svojí bujností a svým imperialismem miliony mrzáků, vdov a sirotků, která se ukázala úplně neschopnou spravovat svými otci svěřený jim svět — a z toho všeho jste se nic nenaučil a znova chválíte stavění silnic pro výboj, pro tanky, vojsko a munici. Nezdá se Vám, že i pod sebe vznešenějším heslem zůstává válka válkou, vražda vraždou, mrzákem mrzákem? Nespál jste posledních 25 roků, že nevidíte, co Vaše generace, řešící problémy s klackem v ruce, napáchala, mírně řečeno, nesmyslů, že znovu schvalujete chantivost, rozpínavost, které se opírají o prach a olovo? Copak stojí silnice, i kdyby po nich mělo jezdit tisíce Shawů, za lidské životy — a hlavně za znásilnění práva?

Ne, pane Shawe, to přece nemůže být smýšlení jednoho z nejduchaplnějších mužů. Vy, který jste svědkem chaosu, který jste Vy, Vy a Vaši současníci, odkázali nám mladým,

Vy byste chválil vilémovské řinčení šavlí? A zítra napadne Německu, že pobije Poláky, aby jim mohlo budovat telefonní vedení, a Anglii, že pobije Dány, aby jim postavila vodovody.

Ne, ne, pane Shawe, válka jako argument musí zmizet z našeho života — a právě duchovní vůdcové lidstva jako jste Vy, musejí nám pomáhat zapomenout na hloupé manýry našich otců a ne chválit nám je ještě. Jinak jste dosti zbytečnými.

Yours faithfully,

ani duchaplný, ani pacifista, pouze mladý a doufejme rozumný muž.

Proč má Pavla Vesselá úspěch?

Rus Šklovskij ukázal ve své „Teorii prózy“ na to, jak umělecké dílo působí často na nás ne pouze svou vlastní silou, originalitou své formy a hloubkou své umělecké idey, nýbrž jak se často dodělává účinku hlavně svým poměrem k podobným dílům starším.

Nuže, herecký výkon Pavly Vesselé ve filmu „Maškaráda“ i v nyní běžící „Episodě“ působí podmanivě právě v poměru k tomu, jak by její úlohu traktovala jiná herečka. „Episoda“ je vskutku pouhou epizodou, je to pouhé nic, ale Vesselá trefí z tohoto nic udělat nezapomenutelné nic. Při tom nelze říci, že má bohatou klaviaturu. Její výrazový rejstřík není vlastně obzvlášť obsáhlý. Za to ztělesňuje v obou svých, v Praze známých filmech, dokonalé sportovní zdraví mladé generace, zdraví tělesné i mravní. A to právě v době různých mravních debaclů, pučících utěšeně na všech stranách, působí přímo ozdravujícím dojmem.

Při tom sympatická Pavla Vesselá není vlastně filmovým zjevem. Její poněkud příliš velká hlava, poněkud příliš masitá líce a nikoliv krásná, za to dokonale fotogenická tvář prostých, skladných rysů,

žádný sex appeal, to právě je to příjemně nové,

ale dokonalá přirozenost gest, strhující prudkost temperamentu, nebrzděná živost reakcí... to jest, čím vyhrává na celé čáře. Valerie Pavly Vesselé je člověk s nenalomenou psychou, a dlouho nevyvane z naší vzpomínky tato moderní, mladá, chytrá studentka, výbojného temperamentu, trochu zbrklá a trochu kravalistka, ale dokonale rozkošná ve chvíli, kdy, ocitnouc se v mravně křivé situaci, rozhodne se, že jednoduše půjde a poví oběma mužům, kteří ji zavinili, své. Poví jim to, slibuje, za všechny ošálené a zkompromitované dívky, které se chtějí ve světě něčím stát a nemají ani zač by ukončily své vzdělání. A přece to není žádná mužatka, nebo programová feministka, ale prostě zdravý, dokonale normální, přímočarý lidský charakter. Její rozhodná demokratičnost (beze vší vulgárnosti), její spravedlivé mravní rozhořlení (ve scéně s advokátem, kdy se doví, že její matka přichází o své jměníčko), její naivní úžas a nepochopení frázovitě výmluvy na dobu i její vpravdě divčí zjihnutí první láskou... jak vše to zrovna osvěžuje po všech těch předlouhých, vzdávajících se pohledech, po vší ženské pseudoděmoničnosti, po všech eroticky dráždivých postojích, nvyých výrazech a pětiminutových polibcích ostatních filmových hvězd... jako byste vyšli z ovzduší, neparfumovaného dráždivými, exotickými voňavkami na čerstvý horský vzduch. Slovem: Pavla Vesselá, toto buclaté, nesentimentální děvče, toužící se uplatnit v životě jak jen se to dá, stojící před námi pěkně pevně a rovně oběma nohama na zemi a ve svém naivně přímočarém přesvědčení o přirozené povinnosti všech lidí chovat se za všech okolností poctivě a čestně, šermující nám vervně rukama před nosem, a s humornou palličatostí vynucující ba přímo vydupávající na svém okolí toto jakési gentlemanství..., jako by svou hrou přímo šířilo do hlediště náladu odvahy k životu, jako by dávalo diváctvu do žil skutečnou injekci životní kuráže. Ve svém postoji mravně rovného i když trochu lehkomyšlného mladého tvora, rozhodnutého probít a prokousat se životem a přes nějakou tu konvenci se jednoduše přehoupnout, jen když, draží pánové a dámy, moje skutečné já zůstane rovné a hrdé. — Pavla Vesselá je umělecký zjev, který se nejen herecky našel, ale který se i správně ocenil. Věta, kterou pronesla sama o sobě, výklad, který dává svému vyniknutí: „Myslím, že příčinou filmového úspěchu bývá vedle námětu zejména to, je-li osoba, kterou ztělesňujeme, typ své doby, vyplňuje-li svou bytostí a činností nějakou utajenou touhu doby“, jsou skutečným dokladem její autokritičnosti. Vystihu-

je znamenitě, v čem je její síla, optimistický, vervní, životný, zdravě sebevědomý typ jest po čem doba možná podvědomě volá...

Helena Dvořáková.

Odkud by se asi naši technicové mohli učít —
a odkud se neučí.

Upravením styků se sovětským Ruskem otevřely se konečně i oficiálně brány kulturním, vědeckým stykům. Jestliže dosud byl zájem o Rusko a jeho rozvoj jen věcí jednotlivců, kteří často, zvláště po převratě, riskovali název „bolševiků“, dnes jde o zájem celostátní. Neboť pokroková orientace sotva bude moci tak brzy obracet se k německé kultuře, odsouzené asi na dlouhou dobu k fašistickému znetvořování, — a bude se muset obracet k východu.

Také technická práce, ať literární, ať provozní, zdá se, měla by si všimati ruského technického příkladu, který nemá sobě rovného v dějinách. Proč tomu tak není a proč Rusko většinou jakoby neexistovalo? Odvolávání se na ruskou literaturu odbornou se u nás nevyskytuje. Přes všechno rusofilské horování předválečně neuznávali jsme ve své germanofilské vědecké orientaci za vhodné, starat se, co kdysi napsali Rusové; — nejsou to věci pořádné a dovidali jsme se o nich ovšem až z německých knih.

Po bolševickém převratě nastává takový rozmach ruské technické vědy, že člověku, který sleduje ruské i anglické časopisy, tají se dech. Ale u nás jakoby se nic v Rusku nedělo. V nejnovější české knize železářské na př., která nedávno vyšla, o ruské literatuře ani muk. Aspoň vysokoškolská profesora by se neměli bát a měli by citovat bez obavy; ale u nich nejde ani tak o strach, jako o to, že není u nás zvykem, všimati si také ruské vědy. Převládají přirozeně německé knihy, často prastaré, jen tu a tam se vyskytne kniha francouzská a anglická. Co potom chtějí po studentech?

Počítám, kolik zmínek věnují ruským technickým článkům v orgánu anglického „Institute of Metals“, metalurgické společnosti světového renomé: některé stránky jeho „Metallurgical Abstracts“, výňatků ze světových časopisů, jsou výňatky výhradně z ruštiny. Všechny pozoruhodné ruské knihy jsou tam zaregistrovány. Jak blažený pocit by to měl být pro Slovana! Ale to vše je pro Anglosasy. Vezměte naše odborné časopisy a hleďte aspoň doporučení, co pozoruhodného vyšlo rusky, dejme tomu v oboru válcování barevných kovů. Nic takového nenajdete. Neboť redakce patrně asi nevědí, že mnozí čtenáři by si raději koupili latinou knihu ruskou než drahou německou. A přes všechno nadávání na Němce zdá se jim být užitečnější vzít si knihu německou, třebaš pořádné úrovně a drahou, než na př. moderní ruský spis Istominův o válcovnách, nemající obdoby ve světové literatuře. Odborným časopisům nestojí ani za to, aby vyzvaly lidi, kteří sledují ruskou literaturu, aby jim o ruských novinkách referovali.

Co platí o časopisech odborných, platí ovšem i o závodních knihovnách. Kocháme se německou vědou a jsme při tom samozřejmě horoucí vlastenci. Anglické knihy vyskytují se sporadicky. „Anglické časopisy se odebíraly, ale už ne, nikdo je nečte.“ Což pak teprve ruské! Ani jediná! A jak by taková továrna, šetřící na všem kulturním, ušetřila, kdyby kupovala ruské knihy a radila zaměstnancům, aby se aspoň rusky učili číst...! Ale kdo by knihy četl? „Vždyť by mohl být prohlášen za komunistu,“ povídá opatrný, moudrý muž, zapomínáje, že člověk, čtoucí německé knihy (často vědecký brak), mohl a měl by být stejnou logikou prohlášen za hitlerovce. Hle, zde je kámen úrazu: „Pozor, ať nejsi bolševikem.“ Bolševické strašidlo straší lidi v těchto kruzích jako strašilo před patnácti roky a — opatrnost je matka moudrosti. Hitlerovské strašidlo ve formě tendenční německé vědy je nestraší.

To je asi tak, jako když jeden mladý muž půjčoval si v tovarní knihovně stále jen Ilju Erenburga a jiné podobné spisovatele a knihovník mu řekl septem: „Pane inženýre, prosím vás, půjčujte si ty knihy, když tu nikdo není, to víte, varuji vás přátelsky...“ Horoucí vlastenecké zanícení není často než zaslepenou nekulturní pitomostí, nanejvýše moudrou opatrností. Obojí neobstojí tam, kde by mělo jít o věcnou informaci čtenářů, ať již knih nebo časopisů; — tato informace je v zájmu technické vědy a technického provozu, které by se mnohému v Rusku naučily, kdyby o sobě mohly říci, co napsal kdysi o sobě Tomáš Baťa v pamětní knize Studentského domova v Praze po své návštěvě: „Viděl a mnoho se poučil.“

J. T.

politika

Emil Sobotka:

Jsme stále ještě demokraty?

I.

Svoboda se dostává s prvního místa.

Při svém zrodu, za červánků liberalismu, moderní demokracie byla pokřtěna hesly: svoboda, rovnost, bratrství. Svoboda byla první a hlavní. Neboť lidstvo bylo posedlé vírou, že „le monde va du lui même“.

Proměna pojetí demokracie, kterou nyní od několika let prožíváme, spočívá v tom, že se toto pořadí tří křesťních jmen moderní lidovlády mění: svoboda jest zatlačována na druhé místo, ačli ne ještě dále. Rovnost dostává se na počátek. Neboť zkušenosti dvou, tří generací ukázaly, že není „přirozeného, jedině spravedlivého“ řádu; že naopak jednostranná svoboda vede k těžkým nespravedlnostem, že stupňuje nerovnost a dává zapomenouti na bratrství. Počíná se uvažovati o právních zárukách, ba právním vnučováním rovnosti. Daňový systém přestává být proporční a má být progresivní, aby se nerovnosti vyrovnávaly. Minimální mzdy a marné ovšem zatím snahy o maximální důchody — to vše je úsilí o nastolení demokracie egalitární na trůn demokracie liberální. Že při něm padá jedna vymoženost svobody za druhou: svoboda stěhování, regulování výroby a obchodu, podmínek úvěru, výkonu živnosti — toho jsme denně svědky u nás i všude jinde.

Také „bratrství“ rozvinulo se v širokou stavbu sociálně politického zákonodárství, které jest rovněž s požadavkem svobody nejednou nemálo na štíru. (Na př. nucené sociální pojištění a zprostředkování práce.)

Jsou lidé, kteří tuto proměnu demokracie liberální v demokracii egalitární chápou jako konec demokracie vůbec. Lze to činit právem? Vždyť přece se tu neděje nic jiného, nežli že se jen — abychom to řekli obrazně — mění důraz, který lidstvo klade na jeden ze tří demokratických prvků. Proč — je-li podstata demokracie v rovnosti právě tak, jako ve svobodě — mělo by ustát býti lidovládou zřízení, v němž je vedle snahy po rovnosti svobody vždy ještě více, nežli bylo rovnosti na př. v liberalistické Americe z konce minulého století?

Demokracie nepřestává jí býti za této proměny. Nepřestává býti demokracií ani tehdy, když se dostaví nutné důsledky této proměny; v prvé řadě zvýšená autorita a vůdčí role státních orgánů. Když demokrat přestane věřit v přirozenou spontánnost společenského života; když si uvědomí, že tento život musí býti pořádán a plánován, tu je přirozeno, že požaduje, aby orgány veřejné moci, které mají život pořádati a plánovati, byly vybaveny větší mocí a vážností, nežli tomu bylo v demokracii, kde se věřilo, že život jde sám sebou, že jej plánuje příroda; a že stát má bděti jen nad tím a prosazovati jen to, aby tyto přirozené zákony mohly nerušeně působiti.

Lidovláda přestává teprve tam, kde není odpovědnosti těch, kteří vedou a kteří mají autoritu; kde přestává rozumná výměna názorů a zkušeností a kde byl namísto ní nastolen monopol názorů vedoucích. Teprve tam, kde tomu tak jest, mění se demokracie v diktaturu.

Autoritativní demokracie u nás.

V posledních třech letech organizace naší veřejné moci podstoupila několik důležitých změn; v několika směrech se pokusila posílit roli státní moci a zvýšit její autoritu. Tyto změny můžeme shrnouti do tří kategorií:

- a) změny, postihující tvoření veřejného mínění,
- b) změny, postihující organizaci politických sil občanstva.
- c) změny, postihující vlastní výkon veřejné moci ve státě.

Přehledněme si tyto změny; zhodnotme si je, abychom si pak mohli říci, máme-li dosud právo mluvit o demokracii, hovoříme-li o naší republice.

Tvoření veřejného mínění.

Veřejné mínění není popelkou ani v moderní diktatuře. Jako moderní demokracie i dnešní diktatury jsou zřízení masová; feudálním stavům, absolutistickému monarchovi mohlo být lhostejné, jak smýšlejí široké vrstvy lidu. Ne tak modernímu diktátorovi. Ba, pohled na přítomné autoritativní režimy nám ukazuje, že diktátoři a jejich lidé jsou v úsilí o tvoření veřejného mínění čilejší, houževnatější a šikovnější, nežli vládcové v demokraciích. Což je přirozené, a — třebaže by nebylo dobré, kdyby si demokraté vzali z tohoto rozpoznání záminku pro to, aby ještě stupňovali svoji ležérnost v propagaci režimu — přece jen nutno říci: demokracie spoléhá na to, že lid „dělá zkušenosti“. Zásadně nechává veřejnosti otevřeny všechny vyhlídky, zásadně ponechává volnost, aby mu byly předneseny všechny názory a návrhy, věříc, že jen rozhodnutí vyrostlá z otužilé půdy, přístupné všem větrům a deštům, jsou zdravá a definitivní. Diktatura naproti tomu nevěří v samostatnost veřejného mínění; diktatura je dělá a proto musí určité skutečnosti zveličovat, jiné zmenšovat, někde musí básnit a předstírat, jinde utajovat a lhát.

Rozdíl mezi propagandou demokratickou a diktátorskou bude v tom, že demokracie nebude zásadně a všeobecně potlačovat všechno, co není v jejím plánu. Bude tak činit nanejvýše výjimečně, jde-li o to, co je celému jejímu režimu velmi nebezpečné. Demokracie bude trvat na tom, že základem režimu má být co největší seznání skutečností. Diktatury naproti tomu jsou dogmatické. Ony si přejí, aby základem režimu bylo jejich dogma, a skutečnost uznávají jen potud, pokud jejich dogmatu nasvědčuje nebo pokud je tak silná, že ji dogma nestačí potlačit.

Veřejné mínění se tvoří hlavně tiskem a demokracie tedy předpokládá zásadní tiskovou svobodu.

Naši ústavodárci z r. 1920 zamýšleli původně zavést tuto svobodu v plném rozsahu, po způsobu anglickém, kde se stihá toliko dodatečně její zneužití, kde však není preventivních omezení. Pak ale upustili od tohoto záměru a rozhodli se vyjít z daného stavu předpřevratového a spojiti se jen některými reformami.

Tak především dospěli k tomu, že svobodou tisku se u nás rozumí nejen právo tisknouti, nýbrž i tištěné věci rozšiřovati. Zákaz kolportáže byl zrušen. Za druhé byla v zásadě zakázána předchozí cenzura. Jinak ale zůstaly v platnosti staré předpisy; k vydávání periodických tiskovin se nepředpokládalo povolení úřadu, nýbrž byla jen povinnost oznamovací a předkládací. Jistou zárukou svobody tiskové bylo také ustanovení trestního zákona, podle něhož pro delikty spáchané obsahem tiskopisu byly příslušny soudy porotní.

Zákonodárství republikánské změnilo tento zděděný stav už v roce 1923, když zákonem na ochranu republiky pro politické delikty, i když byly spáchány tiskem, byla příslušnost porot vyloučena a byla upravena možnost zastavování periodických časopisů; a v r. 1924 byly i tiskové delikty urážkové odňaty porotám a byly pro ně zřízeny soudy křemetské.

Jak z toho patrně, šel už vývoj republikánského zákonodárství dřívějších let proti principu neomezené tiskové svobody. V posledních letech tato směrnice přituhla: roku

1933 zákonem o ochraně cti byly nově stanoveny skutkové podstaty trestních činů proti cti a nově formulovány důvody beztrestnosti (důkaz pravdy a omluvitelného omylu), byl rozšířen výpočet těch, kdož požívají této ochrany (na řadu orgánů veřejné moci, na brannou moc, zákonem uznané korporace a organizace, časopisy atd.). Jiným zákonem z téhož roku, který byl pak změněn v roce 1934, zavedeny přísnější předpisy pro kolportáž. (Kolportáž tiskopisů, které přímo nebo nepřímo podvracejí nebo hanobí samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánskou státní formu nebo demokratický řád Československé republiky, nebo které hrubě urážejí stud, může být zakázána. Rovněž tak může být zakázána kolportáž tiskopisu, který ohrožuje veřejný klid a pořádek, zejména obsahem nepravdivým nebo pravdu zkrucujícím. Také prodej takových tiskopisů v trafikách a doprava poštou a železnicí může být zakázán. Zvláštní omezující předpisy vydány pro rozšiřování tiskopisů pornografických.

Rovněž předpisy o tiskových opravách úřadů a jednotlivců byly zpřísněny: podmínky legitimace k jejich podávání, pravidla o doručování oprav a o jejich obsahu byla uvolněna, a zostřeny byly následky neuveřejnění. Kromě toho zavedena pro periodické tiskopisy povinnost uveřejňovati v určitém rozsahu projevy presidenta republiky a vlády.

Rovněž v r. 1933 byl dále ještě zostřen zákon na ochranu republiky: byl zaveden přečin hanobení parlamentních sborů a další přečin, kterým se chrání demokraticko-republikánská forma státu nejen přímo, jako dosud, nýbrž i nepřímo tím, že se poskytuje ochrana skupinám obyvatelů či jednotlivcům proti popuzování, jehož jsou terčem proto, že jsou stoupenci této demokraticko-republikánské státní formy. — Byla rozšířena řada deliktů, pro něž lze zastaviti periodické tiskopisy, prodloužena lhůta, na kterou lze zastavení naříditi.

Bylo těchto zostřených předpisů využito? Jisté že v nemalé míře; budme však spravedliví a dosvědčme, že se tak stalo po většině jen proti tisku protidemokraticky extremistickému; že — s výjimkou přehmatů podřízených orgánů — vláda nezneužila těchto prostředků ochrany demokratického zřízení úzce pro sebe a proti opoziční kritice. Většina těchto mimořádných předpisů byla udělána spíše do zásoby a osvědčila se především jako hrozba, aniž dopadla skutečnou ranou.

Rozhodně pak nutno připustiti, že i při všech těchto omezeních našemu veřejnému mínění nebyl znemožněn přístup ke všem skutečnostem, důležitým pro jeho orientaci. Že mu nebyla vzata možnost, aby nabývalo zkušeností, srovnávalo a rostlo z vlastních základů. V zásadě jsme přese všechna tato omezení zůstali nepochybně demokracií.

Organizace politických sil.

V lidových státech jsou to politické strany, které vyvíjejí politickou vůli z málo hybné masy „lidu“, a které organizují politické síly v národě. V demokracii pak platí zásada, že politické stranictví se vyvíjí spontánně, že mezi stranami je volné soutěžení. Není stran po zásadě privilegovaných, tím méně pak monopolizovaných. Moderní diktatury se liší od demokracií hlavně tím, že jedním z jejich principiálních základů je monopol jen jediné politické strany (komunistické, národně-socialistické, Schutzbundů). V diktatuře jest jenom jediná organizovaná strana; vedle ní se připouštějí jen „bezpartijní“, které ale mají povahu vedené massy, kdežto stranici jsou politickou elitou. Strana v této situaci nemá nejcharakterističtější známky politických stran demokracie: snahy růsti počtem svých straníků. Naopak: uzavírá se v sebe, zavádí numerus klausus a přijetí do jejich řad jest vyznamenáním

nebo odměnou za zásluhy. Je otázka, není-li v takových poměrech název „strana“ pro tento politický útvar přetřikem!

Nuže, jde nyní o to, do jaké míry politické zákonodárství posledních let u nás změnilo něco na demokratické povaze našeho stranictví.

Až do roku 1933 naše stranictví bylo útvarem faktickým, mimoprávním. Jen vztahy na venek byly tu a tam dotčeny právními předpisy. Strana nebyla uznána za majetkoprávní subjekt ani v oboru práva soukromého, ani administrativního.

Zásadně na této povaze politické strany ničeho nezměnilo ani zákonodárství posledních let. Zákon o zastavování politických stran z roku 1933 ustanovil však, že byla-li činnost politické strany zvýšenou měrou ohrožena samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánská forma nebo bezpečnost republiky československé, může vláda další činnost takové strany zastaviti nebo ji rozpustiti. Ze stejných důvodů může vláda zastaviti stranu náhradní, byť ona sama ještě neměla příležitosti rozvinout podvatrnou činnost. (Proto ono úsilí Henleinovy strany, aby ani názvem, ani osobami činovníků nepůsobila dojmem náhradní strany hahnkrajclerské.)

Příslušníci zastavené strany jsou na dobu nejvýše tři let zkráceni v užívání svých občanských práv: nesmějí pořádati ani shromáždění omezená na zvané hosty bez povolení okresního úřadu. Okresní úřad jim může naříditi zabavování a otvírání dopisů, jakož i jiných zásilek od nich pocházejících nebo jim určených, může naříditi censuru telegramů příslušníků strany a může je i konfinovati. Příslušníci zastavené strany pozbývají ovšem i veškerých funkcí, kterých nabyli volbou, jmenováním nebo jinak ve sborech samosprávy místní nebo zájmové, jakož i v jakýchkoliv jiných veřejných institucích. Vydávání periodických tiskopisů, které sloužily účelům strany před zastavením její činnosti, nebo které slouží účelům strany, jejíž činnost byla zastavena, může zemský úřad zakázati. Okresní (státní policejní) úřad zabaví veškeren majetek strany, jejíž činnost byla zastavena.

Zmocnění k zastavování a rozpouštění stran je termínováno. Prozatím platí do konce r. 1936. Není pochyby, že předpisy budou prodlouženy dále a není vyloučeno, že se stanou trvalou institucí. Jak je známo, bylo použito předpisu o rozpouštění toliko proti německé straně národně-socialistické a předpisu o zastavení proti německé straně nacionální. Tato strana pak před volbami byla vládou znovu připuštěna. Jak máme pohlížeti na význam zákona z r. 1933 pro naše demokratické zřízení? Zásadně se na celkové konstrukci a metodách vyvíjení a organizace politické vůle občanstva nezměnilo ničeho.

Tyto metody zůstávají nadále metodami demokraticky diferencovaného stranictví, které za sebou nepřiráží dveře. Nebyl nastolen systém stranictví privilegovaného ani monopolního. U nás — aniž se zapochybovalo o ovládnutí, nýbrž k jeho rozbití. Pro takový případ pak dána forma odpomoci.

Pochybovačný pozorovatel snad podotkne, že nezáleží na tom, co je zásada a co výjimka, není-li záruky, že výjimka pohltní zásadu. Ale to je omyl, alespoň v politickém životě. Je pravda, že zahradník, který uřezává starou větev po větvi, může — vzato pomyslně — na konec dospěti tamtéž, jako ten, kdo uřezne rázem celý vršek. Ale zahradník, který oklešťuje jen výhonky nemocné a který nechce udělat ze stromu pahýl, ten prostě z výjimky zásadu neudělá. A pokud tak neudělá, máme právo o něm tvrditi, že to je pořád ještě strom, co vychází z jeho rukou.

Bedřich Pilc:

Jak si pomohli

Demagog.

Rok 1927 přinesl první velké demagogické úspěchy Hitlerovi. Tehdy totiž drobná frakce Hitlerovy strany v parlamentu a v zemských sněmovnách navrhovala „zákon k vyvlastnění bankovních a bursovních knížat“ a prohlašovala vášnivě, že je to prvním opatřením Hitlerovy vlády. Jeden ze skvělých nacionálních socialistů pronesl tehdy větu o tom, že „německý národ je založen z devadesátipěti procent protikapitalisticky“, kterýžto výrok získal jeho milovanému vůdci celé davy straníků. Měl pravdu: tehdy šlo Německem mohutné hnutí protikapitalistické, které hitlerovci dobře chápali a jehož dovedli využití ke svým účelům.

Podali tento návrh zákona v době, kdy situace ve sněmovně naprosto vylučovala jeho přijetí. Když se nacionální socialisté skutečně dostali k moci, nemyslíli ani z dálky na to, tento zákon také uvést v život. Naopak, ti, kdož připomínali podobné starší sliby „vůdci“, byli posíláni do koncentračních táborů. Tato demagogická fráze je ostatně jen zlomkem programu nacionálních socialistů z roku 1920, o něž se později nikdo už nestaral.

Podvedl Hitler německý národ, či jej nepodvedl? Chceme-li to věcně přezkoumati, musíme srovnati oficiální program strany nacionálně socialistické bod po bodu s dnešními skutečnostmi Třetí říše. Poskytne nám to užitečný pohled na podstatu nacionálně-socialistické vlády.

Pseudosocialismus.

Protikapitalistické požadavky zaujímají velkou část místa mezi dvacetipěti body „nezměnitelného programu“ nacionálních socialistů. Tak na příklad bod X. zní:

„První povinností každého státního občana je pracovati tělesně nebo duševně. Práce jednotlivcova nesmí směřovati proti zájmům celku, nýbrž smí býti vykonávána jen v rámci všech a k jejich prospěchu.“

Na to navazuje bod XI., jenž se dožaduje „Odstranění příjmů, přicházejících bez práce a námahy a zrušení úrokového otroctví“.

Uskutečnění tohoto požadavku představuje ovšem zrušení kapitalismu, k němuž v Německu, jak známo, nedošlo. Naproti tomu byla zřízena ještě nová kategorie příjmů pro lidi naprosto nepracující. Tak na příklad dostávají poslanci říšského sněmu, který se vůbec skoro neschází a nemá nížadné kompetence, každý ročně 72.000 Kč na dietách, osvobozených od daní. Ještě lépe se daří členům úzké státní rady, zřízené Göringem: nemají také nic na práci a berou za to 120.000 Kč ročně.

Zbrojařskému průmyslu se daří.

V nacionálně socialistickém programu zní XII. bod:

„S ohledem na nesmírné oběti na statcích a životech, jichž si vyžaduje od národa jakákoliv válka, je třeba označiti osobní obohacení z válečného průmyslu za zločin, spáchaný na národu. Požadujeme proto, aby jakékoliv válečné zisky byly bez výjimky zabaveny.“

Když se Hitler dostal k moci, bylo patrně již pozdě pochytati ty, kteří vydělali na předešlé válce: ostatně se o to nikdo ani nepokusil. Naopak, nezabavil ani jmění těch, kteří důkladně vydělali na nacionálně socialistické revoluci v letech 1933 a 1934. Podíváme-li se k tomu ještě na výtěžky německého zbrojařského průmyslu, najdeme tyto slušné číslice:

1932/3 1933/4
miliónů Mk

Zbrojovky Rainmetall Düsseldorf	1.3	4.7
Ocelárny Hoesch	10.0	14.0
Berliner Maschinenbau-Schwarzkopff	0.037	0.66
Maffeiwerke, München	0.042	0.36
Metallgesellschaft Frankfurt a. Main	0.335	1.00

Poměr k soukromému hospodářství.

V programu zní bod XIII.:

„Žádáme, aby všechny existující trusty byly postátněny.“

Už roku 1930 prohlásil Hitler, že výraz socialismus vlastně nepatří do programu jeho nacionálně socialistické strany. Požadavek programu strany prý neznamená, „že by uvedené podniky musily býti socialisovány, nýbrž znamená jen, že socialisovány býti mohou“. K této tak zvané socialisaci ovšem nikdy nedošlo. Naopak, i tam, kde byla před tím provedena, byla opět zrušena, i když po stránce hospodářské prosperity nebylo nejmenší námítky.

Tak na příklad získal německý stát ještě před Hitlerem většinu ve společnosti „Gelsenkirchner Bergwerkgesellschaft“, které podléhal „Stahlverein“, který je největším koncernem německého těžkého průmyslu. Je snadno pochopiti, jak důležité je toto vlastnictví nejen z ohledů hospodářských, nýbrž i z ohledů všeobecně národohospodářských. Dne 27. října 1933 však došlo v Berlíně k tak zvané „Přestavbě Stahlvereinu“, při kteréžto pamětihodné schůzi se Hitlerova Říše dobrovolně vzdala tohoto důležitého vlastnictví, postoupila své vůdčí postavení koncernu Thyssenovu a jiným velkoakcionářům a spokojila se menšinou jedné čtvrtiny akcií.

Stejně nedošlo nikdy k realizování XIV. bodu programu, „Účast na zisku velkopodniků“.

Postavení středních vrstev.

V nacionálně socialistickém programu zní bod XVI.:

„Žádáme, aby byl vytvořen zdravý střední stav a aby stát se staral o jeho udržení, — aby ihned všechny velké obchodní domy byly komunalisovány, a aby byly levně pronajímány malým živnostníkům, — aby při všech dodávkách státu, zemím a obcím byl co nejostřejším způsobem brán zřetel na všechny maloživnostníky.“

Právě tímto bodem svého programu získal Hitler velké množství voličů. Získal jím tytéž vrstvy, které dnes jsou v Německu nejnespokojenější. Ke komunalisování obchodních domů nedošlo: naopak, velkými zápujčkami se jim poskytuje i dále obrovských hospodářských výhod. Naproti tomu zatížila vláda Hitlerova právě zchudlé střední stavy nejmnocněji svými nucenými dávkami na zimní pomoc a pod. Střední stav se dostal pod Hitlerem ještě k většímu zubožení. Velkého zklamání dočkal se drobný průmysl spolu s malými řemeslníky, když nedošlo k tomu, aby mu byly svěřeny armádní dodávky, jež očekával. Tento slib byl ostatně zcela demagogický a z technických důvodů neuskutečnitelný: zadávky desetitisícům krejčí a ševců by byly nesmírně složité. Měli tedy z armádních dodávek opět zisk jen velkododavatelé.

Naopak, malí podnikatelé jsou v Německu uváděni do ještě nevýhodnější situace, než tomu bylo dříve. Tak na příklad zavedl průmysl cigaretový nové podmínky dodávací, podle nichž byl rozdělen detailní obchod na dvě různé třídy. Do první třídy patří 65.000 obchodů s větším kapitálem, jimž se zajišťuje zisk 20%, — naproti nimž 700 tisíc drobných prodejen bude dostávat nadále jen 10% zisku. Tímto opatřením byla zničena existence celých desetitisíců malých prodejen.

Přese všechno.

Jak reaguje na všechna tato opatření obyvatelstvo nejširších vrstev, je možno pozorovati v nespokojenosti a velkém vzrušení, o němž se snadno přesvědčí každý návštěvník Německa. Zklamání v lidu je stále větší, naproti tomu trvá stále důvěra v Adolfa Hitlera a v jeho „sociální stát“. Slycháme denně, jak se Němci těší, že Hitler jistě něco takového neschvaluje, že Hitler o tom jistě ani neví.

Nejvěrnější Hitlerovi stranníci mluví mezi sebou stále ještě o druhé revoluci. Tato revoluce bude mít za cíl osvoboditi Hitlera, dáti mu možnost volného jednání, kterou mu vzaly ošklivé trusty.

Pozemková reforma.

„Dožadujeme se, aby byla provedena pozemková reforma, uzpůsobená podle našich národních potřeb a aby byl vydán zákon o tom, že se bez náhrady odnímá půda k obecně prospěšným účelům, že se odstraňuje pozemkový úrok a znemožňuje jakákoliv spekulace s nemovitostmi.“

Velký demagog Hitler ukázal záhy strach z tohoto XVII. bodu svého programu, když došlo k debatě o něm. Nebyl tehdy ještě ani u moci, když 13. dubna 1928 k němu doplnil tento komentář:

„Naproti tomu, jak naši odpůrci lživým způsobem vykládají XVII. bod programu nacionálně socialistické strany, je třeba konstatovati toto: Nacionálně socialistická strana stojí na předpokladech soukromého vlastnictví. Z toho plyne samo sebou; že odstavec o vyvlastnění bez náhrady se vztahuje jen na to, že mají býti dány zákonné možnosti vyvlastniti půdu, která byla získána bezprávným způsobem a která není spravována s ohledem na zájmy národa. Tento bod je namířen v první řadě proti židovským společnostem, spekulujícím s pozemky.“

Tak si usnadnil Hitler výklad tohoto slibu ještě před tím, než se dostal k moci. Když se dostala Hitlerova strana k vládě, nepomýšlel už ani na pozemkovou reformu, ani na odstranění pozemkového úroku, ani na znemožnění spekulace s nemovitostmi.

Ochrana daňových podvodníků.

Osmnáctý paragraf Hitlerova programu zní:

„Žádáme bezohledný boj proti všem, kdož svou činností poškozují obecný zájem, kdož jsou zločinci na úkor národa a obohacují se na jeho úkor, ti všichni mají býti trestáni smrtí bez ohledu na konfesi a rasu.“

V praxi vypadá věc jinak. Jedním z prvních činů Hitlerova státního tajemníka v pruském ministerstvu spravedlnosti byla ochrana velkých daňových podvodníků. Jakožto šéf korupčního decernátu vydal Rolland Freissler v červnu 1933 tento výnos:

„Kompetenci korupčního decernátu ovšem podléhá i jakýkoliv druh daňových podvodů. Je však přísně dbáti toho, aby každý druh daňového zkrácení nebyl trestně stíhán. Často se však stalo, že nacionálně založené osobnosti se provinily proti daňovým předpisům jen z toho důvodu, aby tím vedly zvláště úspěšný boj proti systému Výmarské republiky. V těchto případech ovšem naprosto není na místě, aby korupční decernát zakročoval.“

Co to znamená prakticky? Je to amnestie pro všechny daňové podvodníky, pokud jimi byly osoby, náležející k vládnoucí straně anebo osoby, které se včas k této straně postavily příznivě. Ministerský předseda Goering se postavil na stejný názor. Ve svém psaní pruskému ministru spravedlnosti Kerrlovi ze dne 26. července 1933 zdůraznil, že Freisslerův výklad je obecně platný. Praví tu:

„V minulých dobách staly sa v priemyslových kruhoch mnohé činy, ktoré sice se pričily trestným zákonom, nebyli však páchané z motivu egoistických. Daňový bolševizmus tehdejší republiky nutil nejednu priemyselníku k tomu, aby v zájmu udržení svojich podniků se pustili do určitých jednání, trestně právně sice nepřipustných, naprosto však omluvitelných z poměrů oné doby. Neshovívavé pronásledování podobných trestních činů by často postihlo osoby, které pochopily ducha nacionálně socialistické revoluce a které jsou dnes ochotny pracovat při výstavbě našeho hospodářství.“

Prekvapí ještě někoho po těchto oficiálních projevech, že se v Hitlerově Německu věšejí jen malí zloději, zatím co se velcí pouštějí na svobodu? Prekvapí někoho po přečtení těchto dopisů, že korupce se v Německu trestá jen tehdy, pokud se jí dopouštějí politici odpůrci?

Právo a vzdělání.

Devatenáctý paragraf Hitlerova programu zní:

„Žádáme, aby římské právo, sloužící materialistickému světovému názoru, bylo nahrazeno obecným právem německým.“

Po této stránce prozatím Hitlerova říše málo změnila na základech dnešního právního řádu. V platnosti zůstal zákon občanský, právo obchodní, bankovní, bursovní i jiné. Je ovšem možno pozorovat tendenci, směřující ke korekturám tohoto právního řádu ve smyslu „germánského právního citění“. O vzdělání zmiňuje se příští paragraf programu:

„Aby bylo umožněno každému schopnému a pilnému Němci dosažení vyššího vzdělání a tím i dosažení vedoucího postavení, je povinností státu, postarat se o důkladnou výstavbu naší všeobecné lidové výchovy. Učební plány vzdělávacích ústavů je třeba přizpůsobit požadavkům praktického života. Je třeba, aby škola hned v počátcích vyučování si položila za cíl pochopení státní myšlenky prostřednictvím státní občanské nauky. Žádáme, aby děti chudých rodičů, duševně mimořádně nadané, byly vychovávány bez ohledu na stav a povolání na státní útraty.“

Tato důkladná výstavba lidové výchovy byla vskutku provedena. Jenže nacionální socialisté si pod tím představují něco jiného, než ostatní civilisovaný svět. Důkladnost hitlerovců spočívá totiž v tom, že pumpují soustavu germánského nacionalismu lidem do hlav nejen ve školách, nýbrž že jim vštepují svou rasovou pověru i všemožnými jinými prostředky. Vzdělanostní monopol vrchních tříd však trvá v Německu nezměněn dále. Nadané dítě dělníka nebo sedláka má přístup k dosažení vyšší vzdělanosti ještě obtížnější než dříve.

Boj proti politické lži?

Rozpor mezi Hitlerovými frázemi a dnešní skutečností je nejkřiklavější, všimneme-li si XXIII. bodu jeho programu, v němž Hitler žádal: „Zákonný boj proti vědomé politické lži a jejímu šíření tiskem“.

Ještě nikdy nebylo užíváno v novověkých dějinách politické lži v tak veliké míře za bojovný prostředek, jako tomu je v hitlerovském Německu. Ačkoliv rozsudek nezávislého bernského soudu charakterizoval antisemitické dílo o mrdcích sionských za nesporný padělek, citují je dále německé noviny za autentický pramen. Stejně celý německý tisk nacionálně socialistický šíří nejhlupejší lži o tak zv. rituálních vraždách. Jednotná kontrola vši publicistiky umožňuje Hitlerově vládě vstěpovat do hlav jakékoliv politické lži bez jakékoliv kontroly. Vytvoření říšského propagačního ministerstva a vydání zákona o šéfredaktorech naprosto vyloučilo veřejné mínění ve prospěch politických interesů strany. Ještě nikdy se nikde na světě veřejně tolik nelhalo jako se lže v Hitlerově Německu.

Politická lež tedy odstraněna nebyla, byl však splněn Hitlerův požadavek, že v německém tisku musí všichni spisovatelé, šéfredaktoři i spolupracovníci býti „Volksgenossen“,

to jest členy národního a rasového společenství. Další úspěch zaznamenal Hitler v boji proti tak zvanému „kulturnímu bolševismu“, jehož se dožadoval paragrafem:

„Žádáme zákonný boj proti každému uměleckému a literárnímu směru, jenž působí rozkladným vlivem na náš národní život a žádáme uzavření všech ústavů a podniků, které se proti tomuto požadavku proviní.“

Zisk jednotlivců nebo prospěch celku.

Jedním z nejúspěšnějších propagačních hesel Hitlerovy propagandy byl požadavek prospěchu celku, postavený do spojení se zápasem proti „židovsko-materialistickému duchu“. Hitlerova propaganda sice dokázala podnikati akce zdánlivě směřující k prospěchu celku, jak je tomu na příklad se zimní pomocí. Jak však tento princip prospěchu celku je respektován v nejzásadnějších vnitropolitických akcích, o tom se dočítáme ve znaleckém posudku švýcarských novin „Basler Nationalzeitung“:

„Princip prospěchu celku byl v nacionálně socialistické praxi realizován zcela opačným způsobem, než to očekával pracující národ. Jako „prospěch celku“ se vykládá bezvýhradně jen to, co je prospěchem vrstvy nacionálně socialistických nadvládců. Celkový výnos německé práce se rozděluje podle potřeb a nemalých nároků této vládnoucí vrstvy. Celý zbývající šedesátimilionový národ se musí spokojiti s hospodařením s žalostným zbytkem, který mu tito vládcí ponechají.“

Autorem těchto rádek není socialista, nýbrž zakladatel švýcarské fašistické organizace „Nationale Front“ Dr. Hans von Wil, jenž prý také kdysi věřil ideálům nacionálního socialismu, ztrávil dva roky v Německu a vrátil se pak s vstřízlivěním do Švýcarska.

Boj proti stranickým bonzům.

Jeden z nejdůležitějších programních bodů Hitlerových byl namířen proti obsazování míst s hledisek stranických a bez ohledu na charakter a osobní vlastnosti. Tento požadavek Hitlerova vláda při obsazování míst naprosto nesplnila. Naopak zavedla kastu korumpovaného a korumpujícího úřednictva, vykazujícího se stranickou legitimačí, jež ve výmarské republice by byla bývala naprosto nemožnou. Prostředek k tomu skýtal zákon ze 7. dubna 1933, nazvaný pokrytecky „zákonem pro nové vybudování úřednictva z povolání“.

Podle tohoto zákona mohou býti propuštěni všichni úředníci, kteří „podle své dosavadní politické činnosti nejsou dostatečnou zárukou toho, že by kdykoliv bezohledně vystoupili pro nacionální stát“. Je přirozeno, že tímto paragrafem byl manipulováno jen ve prospěch strany. Každý, kdo měl poněkud charakter a neúčastnil se konjunkturního runu k nacionálnímu socialismu, byl vyhozen na ulici, stejně jako každý, kdo byl dříve příslušníkem strany komunistické, sociálně demokratické, strany státní, nebo Strasserovy Černé fronty.

Pokrytectví a denunciantství vybuchlo do nebyvalých rozměrů. Ostatně potvrdil to před nedávnem sám ministr Frick v jednom svém výnosu, že úředníci, kteří se mohou vykázati legitimačí strany, mají přednost. Nezáleží již na tom, jaká je schopnost úředníků, nýbrž jenom to, skýtá-li jeho příslušenství ke straně záruku, že je ochoten „kdykoliv zakročiti ve prospěch zájmů nacionalistického státu“. Hitler ve své řeči z 23. dubna 1933 to veřejně potvrdil:

„Všem osobám, jež spolu vystupují za zájmy národa a vlády, se přiznává rovnost před zákonem.“

Z ničeho jiného není tak jasně patrný teror diktátorův. Každý, kdo je proti této vládě, ztrácí všechna svá občanská práva. Tato zásada je bezohledně uskutečněna v celé praxi

Třetí říše, třebaže devátý paragraf Hitlerova programu kdysi hlásal, že všichni občané musí mít stejná práva a stejné povinnosti.

Velká otázka.

Hitler dostal svému slovu, když sliboval vytvoření národní armády a když sliboval zbavení Židů všech práv. Je otázkou, jak dalece bude usilovati o splnění prvních dvou bodů svého programu, které zní:

„Žádáme spojení všech Němců na základě sebeurčení národů v rámci Velkého Německa.“

„Žádáme získání stejných práv pro Němce, zrušení mírových smluv Versailleské a St. Germainské.“

Hitler sice i po této stránce učinil určité koncese. Tak na příklad komentoval program strany v prvním vydání těmito slovy:

„Nevzdáme se ani jediného Němce v jižním Německu, v Altsasku a Lotrinsku, v jižním Tyrolsku, v Polsku, v kolonii Společnosti národů, v Rakousku a v nástupnických státech bývalého Rakousko-Uherska.“

Na podnět Hitlerův bylo v pozdějším vydání komentáře k programu strany od Gottfrieda Federa vyškrtáno místo, mluvící o jižním Tyrolsku.

Velkoněmecká politika Hitlerova však nadále představuje základní bod jeho politiky a uvedla v revoltu Němce celé Evropy. Jak dalece splní Hitler tento bod svého programu? To jest ona veliká otázka, jež se vznáší nad osudem celého západního světa.

národní hospodář

Dr. Karel Kříž:

Jak vznikly obchody s jednotkovými cenami

Tímto článkem zahajujeme serii pojednání o jednom z nejzajímavějších hospodářských problémů dnešní doby, o t. zv. obchodech s jednotkovými cenami. Je známo, jak jsou nenáviděny drobnými obchodníky. V tom ohledu sdílí osud Baťův. Je známo také, že jejich problém hrál i politickou roli v Německu při vzestupu Hitlerova hnutí. Hitler sliboval tyto domy odstranit. Dostav se k moci, neodstraní je. V dalších článcích bude v plné šíři rozvinuta tato zajímavá otázka.

Naši venkované mají přísloví: „bída se ráda hádá“. Stát a jeho obyvatelstvo jsou dnes zle tísněny hospodářskou krizí. Jaký div, že i tu platí toto přísloví, jaký div, že jsme stále uprostřed kampaní, zápasů a hádek? Každá doba sociálně-hospodářských krizí má své zvláštní problémy, jež jsou mimořádně choulostivé, protože na rozřešení těchto problémů mají různé skupiny různé zájmy. Kdo se pokusí takový problém veřejně analyzovat, je v nebezpečí, že bude napaden se všech stran. Tu je jediná metoda možná: naprosto objektivní rozbor přístupného materiálu, a — je-li to možné — z toho plynoucí pokus o řešení, založené na vyšším obecném hledisku a na poznané pravdě.

Tuto zásadu stavíme před sebe, než počneme analyzovat problém „obchodů s jednotkovými cenami“. Jak asi uvidíme, nebyl tento úvod zbytečný a je velmi pravděpodobné, že se budeme nuceni ho dovolávat. Chceme však za všech okolností dát mluvit pravdě a

především cifrám a faktům. Nářky a obecné fráze, necht pocházejí odkudkoli, nejsou-li opřeny o prokazatelné skutečnosti, ponecháme stranou.

Nic nového pod sluncem.

Asi roku 200 před Kristem čínský obchodník On-lo-kas založil po celé čínské říši, která tehdy měla přes čtvrt miliardy obyvatel, filiálky svého velkoobchodu. Všude byly stejné ceny, stejné druhy zboží, které se prodávalo v těchto obchodech jen za několik cen. Byl to „magasin“, obchodní dům s pobočkami, který vykazoval první známky obchodních domů s jednotkovými cenami. R. 1641 podobným způsobem počala prodávat zboží nejběžnější denní potřeby společnost „Mitsui“ v Japonsku. Existuje dodnes a patří mezi největší japonské společnosti. Filiální obchody známého augšpurského velkoobchodníka Fuggera, stejně jako pobočky asi v téže době založené anglické společnosti, již král dal rozsáhlá privilegia, „Merchants Adventurers“, byly založeny na podobných zásadách, jenže byly primitivnější. „Compagnie de Baie d'Hudson“, která vznikla v západní Kanadě rovněž v sedmáctém století, dá se zařadit do této skupiny nového způsobu obchodování. R. 1852 se objevil první obchodní dům. Byl to „Magasin au Bon Marché“ v Paříži. Neměl ovšem povahu domů s jednotkovými cenami, nýbrž bazáru, kde se za nejručnější ceny prodávalo zboží všeho druhu. U nás před válkou vznikl obchodní dům „U Nováků“, který byl napodobeninou těchto pařížských magasinů, jež se rozšířily po všech větších městech Evropy. U nás však nenašly mnoho úspěchu jednak proto, že naše města byla malá, pak proto, že český spotřebitel dával přednost malým detailistům, kteří více odpovídali jeho individualistickým sklonům.

Již tehdy vypuklo zejména ve Francii velké bouření mezi detailisty, které se však uklidnilo, když po několika letech viděli, že nejsou vážně ohroženi. Ostatně neměli, koho by žádali o pomoc. Vlády byly naplněny duchem liberalismu, který panoval v devatenáctém století, obecná platnost zásady „Laissez-faire“ jim bránila, aby se mísily do tak podrobné úpravy styků mezi obchodníkem a spotřebitelem.

Taylor a obchod.

- Poslední leta minulého a počátek tohoto století viděla pronikání vědeckých metod myšlení do průmyslové výroby. Zrodil se Taylor, který počal studovat věci, jež po dva tisíce let byly beze změny, a hledal, jak uspořádat racionelněji výrobní postup. Pozoroval zedníky, jak kladou cihly, zaznamenal si jejich pohyby, pak z nich vyloučil vše zbytečné a sestavil racionelní pohyby nové. Když se mu podařilo překonat odpor zedníků, ukázalo se, že pohyby navržené Taylorem znamenaly zrychlení práce více než o třetinu. Taylor a jeho žáci aplikovali pak tyto metody na nejrůznější druhy tovární výroby. K tomu se přidružila snaha podnikatelů vyloučit co možná nejvíce nejenom zbytečných pohybů dělníků, ale lidské síly vůbec. Nastalo období mašinisace, simplifikace, ekonomisace, vědeckého řízení práce, což všechno ústilo nakonec ve výrobu masových artiklů pro běžnou spotřebu, k uniformitě spotřeby. Tyto výrobní metody zlevnily výrobek a učinily je přístupným nižším společenským vrstvám, které si ho nemohly kou-

pit, dokud byl výrobkem řemeslníka. Machinofaktura, vědecky vedená, stala se základem standardisované hromadné spotřeby, ponechávajíc rukodílnou výrobu těm, kteří mají individuální požadavky na výrobky a dost peněz, aby tyto potřeby mohli ukojit.

Tím byla otevřena cesta ke vzniku obchodů s jednotkovými cenami. Lze se jenom divit, že nevznikly dříve. Jak však ukážeme, souvisí jejich vznik s hospodářskými krisemi a s jejich průvodními zjevy, především se snižováním důchodů širokých spotřebitelských vrstev, které raději přejdou ke zboží méně hodnotnému, s menší užitkovou hodnotou a užitelnou dobou, než aby se zřekly dosažené životní úrovně vůbec. Současně rozmach politické demokracie vyvolal u vrstev, které dříve byly politicky a společensky utištěny, touhy po zvýšení životní úrovně.

V Americe.

V sedmdesátých letech minulého století byl v malém železářském obchodě ve Watertownu, ve státě newyorském, zaměstnán mladík, jménem F. W. Woolworth. Měl plat pět dolarů týdně a nikdo netušil, že je to budoucí miliardář, který dá základ celé nové distribuční soustavě. Jednoho dne ho napadlo, aby požádal svého šéfa, aby mu dal do prodeje některé levnější běžné druhy zboží. Otevřel si s nimi r. 1879 v městě Utica obchod, kterému dal výmluvný název „Five and Ten Cents Store“. Myšlenka byla v tom, že vše, co se v krámě prodává, je buď za jeden nebo za dva „nikláky“. Nutno ihned říci, že mladík Woolworth byl z pravého amerického dřeva, jak nám jej popsal Carnegie. Ztroskotal, ale ještě téhož roku, na jiném konci Ameriky, v Pensylvánii, v městě Lancasteru, se zbytkem kapitálu, který stržil po výprodeji svého prvního obchodu, si založil nový „Five and Ten Cents Store“. Obrovský úspěch v novém prostředí odměnil jeho houževnatost. V krátké době mohl zakládat filiálky, jejichž vedením pověřil členy své rodiny a své přátele. Ti se později osamostatnili, nicméně se vedlo všem znamenitě, a když se roku 1912 podařilo F. W. Woolworthovi přimět je k fusi, vypadali jeho dřívější a opětní společníci takto: F. W. Woolworth sám měl 318 filiálek, S. H. Knox 112, F. M. Kirby 96, E. P. Charlton 53, C. S. Woolworth 15 a W. H. Moore dvě, takže dohromady pak nová firma, vystupující pod jménem F. W. Woolworth Co. měla 596 filiálek, s celkovým obrátem 65 milionů dolarů. Za deset let vzrostl obrát mamutí společnosti na 167 milionů dolarů a za dalších deset let, r. 1932, činil 310 milionů dolarů. Od fuse r. 1912 za dvacet let celý obrát přesáhl čtyři miliardy dolarů!

Abychom si učinili představu, co tento jednotkový dům F. W. Woolworth znamená, srovnajme jeho obrát s obraty největších amerických průmyslových závodů. Rok 1927, počátek hospodářské krise ve Spojených státech, je nejvhodnějším datem pro toto srovnání. Tehdy měl F. W. Woolworth Co. obrát 273 milionů dolarů. Jenom „General Electric Co.“ se honosila větším obrátem, dosahujíc 313 milionů dolarů, kdežto ostatní průmyslové mamutí podniky měly obrát menší než Woolworth.

Vedle F. W. Woolwortha existuje ve Spojených státech 780 společností obchodních domů s jednotkovými cenami, jež mají přes 8200 filiálek s celkovým

ročním obrátem 1.6 miliardy dolarů. K Woolworthovi se druží další tři velké společnosti, jimž Američané všem dohromady říkají „big four“, silná čtyřka. Je vysoce zajímavé, že od r. 1930 klesl Woolworthův obrát s 309 milionů dolarů, který dával 35 milionů zisku, čili 12%, do r. 1932 na 250 milionů dolarů s 23 miliony zisku, čili 9%. Při tom však zvýšil podnik počet filiálek s 1881 na 1932, nicméně nemohl zadržet postupné klesání zisku a obrátu. Tento zjev můžeme pozorovat u všech amerických společností toho druhu vůbec.

Tento zjev podrobně zkoumal profesor Nystrom z kolumbijské university, muž světové autority u všech lidí, kteří se zabývají hospodářskými problémy. Profesor P. H. Nystrom soudí, že cifra zisků bude u všech jednotkových obchodů i nadále klesat, protože zjistil, že klesá také průměrný počet uskutečněných prodejů, což slovně ekonomista přičítá živější konkurenci malých obchodníků, detailistů, kteří se počali spojovat a vytvořili nákupní ústředí, které jim také radí, jakých moderních prodejních metod užívat, a pomáhá jim při zařizování výkladů, kanceláří, vedení prodeje i nákupu a dává jim i rady psychologického a psychotechnického rázu, jako na příklad jak zacházet se zákazníky, které místo si vybrat pro krám a pod. To je dnes ve Spojených státech téměř nový vědní obor.

Prof. Nystrom upozornil, že podle moderních metod vedené detailistické obchody, odvážně otevřené přímo v centrech měst, kde je silné nahromadění obyvatelstva, anebo tam, kde obchod je zařízen po předchozím studiu spotřeby, jež se v jeho prostředí nejvíce vyskytá a hledá ukojení, vykazují úspěchy a porážejí i mamutí domy s jednotkovými cenami.

Vzbuzují-li přesto tyto americké jednotkové obchody náš údiv svou znamenitou organizací a gigantickou velikostí, všimněme si přesto poměru mezi obrátem, kterého dosahují, a mezi úhrnným obrátem všech detailistů ve Spojených státech. Je překvapující: obchody s jednotkovými cenami ve Spojených státech mají jenom 2% obrátu maloobchodu, to jest všech detailistů vůbec.

V Anglii.

Angličané, kteří pozorovali při svých návštěvách ve Spojených státech tento nový druh prodeje zboží, přenesli jej do své vlasti. Nutno dodat, že sice s úspěchem, avšak daleko menším. R. 1909 založil F. W. Woolworth filiálku v Londýně. R. 1933 měla britská Woolworth Ltd. 450 poboček s kapitálem osm a tři čtvrti milionu liber šterlinků. Od r. 1926, kdy zisk činil 1.8 milionu liber, stoupl do r. 1933 na 4.5 milionu liber. Druhá společnost, Marks & Spencer vykazovala r. 1932 zisk 670 tisíc liber a měla 160 filiálek, „British Home Stores Ltd.“, stojící pod kontrolou americké Niessner Bros, má 20 filiálek a vydělávala r. 1922 přes 63 tisíce liber. Podíl těchto společností činí sotva několik promile z celkového obrátu detailního obchodu ve Velké Británii.

Nejmarkantnější byl vývoj

v Německu,

kde se obchody s jednotkovými cenami dožily rozmachu v době těžké hospodářské krise, když však byla již marka stabilisována, totiž r. 1926-27. Měnový neklid ovšem jednotkovým obchodům nesvědčí, protože kolísání cen znemožňuje vytvoření krátké a nízké cenové škály. Je zajímavé, že německé obchody s jednotkovými cenami se vyvinuly vlastně z obchodních domů, po francouzském způsobu založených magasinů. Známý obchodní dům Tietze založil „Ehape“ (Einheitspreishandels-gesellschaft m. b. H.), druhý známý dům, Karstadt, založil společnost „Epa“ (Einheitspreisaktiengesellschaft). „Ehape“ měla r. 1926 obrát skoro 4 miliony marek v 11 filiálkách, který do r. 1931 vzrostl na necelých 67 milionů marek v 74 filiálkách. „Epa“ měla r. 1927 obrát necelých 13 milionů marek, který vzrostl do r. 1931 na 100 milionů marek, počet filiálek stoupl s 10 na 55. Americký F. W. Woolworth založil v Německu přidružený podnik téhož jména, jehož obrát se 4.4 milionů marek v 9 filiálkách stoupl od r. 1927 do r. 1932 na 50 milionů marek v 74 pobočkách. Další společnost, „Wohlwert“, začala roku 1927 s 10 filiálkami a obrátem 4 milionů marek, který za čtyři roky zdvanácteronásobila a počet filiálek zosminásobila. O ostatních jednotkových obchodech, „Erwege“ a „Epege“, není známo více, než že mají jedna 23 a druhá 13 poboček. Roku 1933 bylo v Německu 15 společností obchodů s jednotkovými cenami, které měly 400 poboček a úhrnný obrát asi 250 milionů marek. Z celkového obrátu detailního obchodu v Německu činí obrát domů s jednotkovými cenami pouze 1%.

Nyní už můžeme u ostatních zemí podat jen docela letmý přehled, protože jednotkové obchody tam mají celkem nepatrný rozsah. Přišly již do doby, kdy z Německa ozýval se hluk velkého zápasu detailistů proti jednotkovým obchodům, o jehož podstatě pojednáme později; ale věc byla již známa a narazila proto ihned při zrodu na nesnáze. Rozmach byl tedy jen úzkostlivý a hned s počátku zabrzděn různými zákony. Proto nemají jednotkové obchody v ostatních zemích, ač jsou rozšířeny téměř v celé Evropě, i v blízkém orientu a ovšem i v Japonsku, zdaleka toho významu jako v zemích, jimiž jsme se právě poněkud podrobněji zabývali.

V e F r a n c i i

nebyl ostatně tento způsob obchodování úplnou novinkou. Před válkou byl takový obchod otevřen na Boulevardu St. Denis, ale neudržel se. Po válce učinila jedna společnost r. 1927 pokus o kopii americkou Five & Ten Cents Store založením obchodu, který nazvala „Cinq et Dix“, ale i tento podnik neměl úspěch. Teprve známý magasin „Nouvelles Galeries“ založil úspěšnou společnost „Uniprix“, která r. 1932 měla 7 poboček a vykazovala zisk necelé 3 miliony franků. Druhý velký magasin, „Au Printemps“, založil jednotkový obchod, který nazval „Prisunic“. Má asi 40 poboček. Třetí magasin, „Lafayette“, založil obchodní dům s jednotkovými cenami „Monoprix“, která má na 40 poboček, magasin „Bon Marché“ založil společnost „Priminime“ s 12 pobočkami. R. 1933 bylo ve Francii asi 160 poboček různých jednotkových

domů, dnes jich je přibližně 400. Protože vznikají skoro vesměs za pomoci obchodních domů, nelze pokládat vývoj za skončený.

V Č e s k o s l o v e n s k u

otevřel r. 1930 obchodník v Olomouci, Josef Ander, první prodejnu, zařízenou podle systému domů s jednotkovými cenami. Do konce r. 1933, kdy zákon další vývoj omezil, měla tato firma, která přijala značku „Aso“, 16 poboček, z nichž asi pět lze přirovnat k pobočkám rozsahu, jaký známe z Německa a Francie. Ostatní jsou podstatně menší. Počátkem r. 1933 vznikla nová společnost, „Jepa“, která má čtyři pobočky, v Praze, Brně, v Teplicích a v Ústí. V říjnu téhož roku společnost Beck & spol. otevřela prodejnu v Praze pod názvem „Teta“, s pobočkami v Budějovicích, Bratislavě a České Lípě. Celkem je u nás dvanáct větších prodejen obchodů s jednotkovými cenami, z nichž šest lze srovnávat s rozměrem zahraničních obchodů toho druhu, ostatní prodejny jsou spíše jen většími bazary.

Celkový obrát všech obchodů s jednotkovými cenami v Československu činí asi 180 milionů Kč ročně; zisk se pohybuje kolem 6% z celkového obrátu. Investice vnitřního zařízení stály asi 30 milionů Kč, pět novostaveb, jež si firmy pro své pobočky postavily, stály je 60 až 80 milionů Kč. „Aso“ a „Teta“ jsou veřejné obchodní společnosti, „Jepa“ je společnost akciová, takže lze hospodaření všech těchto podniků celkem dosti snadno kontrolovati.

D e f i n i c e.

Dodejme ještě, že název, který byl této formě obchodování dán, je nevhodný a je zřejmě přeložen z němčiny (Einheitspreis-geschäfte). Američané daleko přesněji říkají těmto obchodům „Fixed-price Stores“. Vznikající národohospodářská literatura má se jménem tohoto druhu obchodů zřejmě potíže. V celku všichni se shodují v tom, že „obchody s jednotkovými cenami“ jsou takové obchody, které prodávají zboží (v širším pojetí i služby) za přesné, předem určené ceny, seřazené v krátké stupnici, při čemž jde o zboží nesourodé, běžné a masové spotřeby. Připojují, že obchody s jednotkovými cenami nedělají reklamy, lákají kupující na levnou cenu, umožněnou nákupem ve velkém, racionalisací výroby a distribuce, ponechávajíce kupujícímu zcela volný výběr a prohlédnutí zboží, při čemž zakazují svým prodávacům, resp. prodavačkám, aby s kupujícím mluvili. Rychlost obsluhy je umožněna tím, že zboží je připraveno tak, že si je kupující bez balení může odnésti a zaplatí hned prodávací. Profesor Nystrom razil pro tento způsob prodeje slovo „cash and carry-system“ — zaplat a odnes. Snížení kupní síly spotřebitele v důsledku hospodářských krisí, umístění obchodů tam, kde je největší nakupení kupujících, pohodlný přístup ke zboží a uniformita vkusu vede při cenách snížených metodami nákupními a prodejními, jež jsou zcela odlišné od detailních obchodů maloobchodníků, k velkému obrátu, který i při malém zisku na jednom kuse znamená docílení obrovských úhrnných zisků celého podniku. Profesor Fougeard vysvětluje tento úspěch poválečným nebo krisovým ochuzením spotřebitelů, kteří, nechtíce snížit konsum výrobků, na který si uvykli, přecházejí ke zboží masovému a levnějšímu,

a konečně také ekonomickým pokrokem, za který považuje zavedení vědeckých metod z výroby a řízení práce do obchodů, jež přicházejí v bezprostřední styk se spotřebiteli.

literatura a umění

Otto Rádl:

Co víte o České akademii?

Žebrácká reprezentace.

Kdybyste si jako snaživý laik z nějakého podivného rozmaru usmyslili, podívat se jednou na sídlo České akademie věd a umění, nedoptali byste se patrně u žádného z policistů, kde že se její budova nalézá. Když se před nějakým časem o této Akademii a o jejích chronických chorobách hlasitě a veřejně debatovalo, tvrdil dokonce jeden vážný denní list, že by se i mezi poslanci našich zákonodárných sborů jich našla valná částka, která o existenci podobné akademie nemá vůbec tušení. A od průměrného inteligenta a čtenáře novin byste patrně na anketu „Co víte o České akademii?“ dostali převažující většinu odpovědí, že Akademie je něco starého a omšelého, co není k ničemu. Kdyby se náš svrchu uvedený snaživý laik všemi těmito špatnými informacemi přece jen nedal polekati a vypravil se na Václavské náměstí, vstoupil hlavním vchodem do budovy Zemského musea, dal se rovně, pak nalevo a pak napravo chladnými chodbami s vyhlídkou do beznadějného dvorka a prošel konečně dveřmi, jejichž nápis mu potvrdí, že je u cíle své zvědavosti — bude mít i on se vsí určitostí podobný dojem, jakoby listoval v „Časopisu českého musea“ z roku 1848.

Tak dojemně starožitně je umístěn v několika staromódních pokojích československý ústav, jehož účelem je býti svrchovanou reprezentativní institucí vědy a umění tohoto státu. Zabeřete-li se hlouběji do hospodaření této Akademie, uslyšíte jen stesky a nářky: že jmění Akademie z dotace ušlechtilého mecenáše Josefa Hlávky kleslo pod dvánáctinu původní ceny, že československý stát, jemuž tato akademie spadá již hotová do klína, neměl tolik smyslu pro její potřeby, aby toto její jmění revalorisoval — že naopak původní subvenci ve výši 1,200.000 Kč snižoval tak skrblicky, až obnáší dnes pouhých 360.000 Kč ročně, s nimiž má vystačiti třída vědy filosofické, státní, právní a společenské, i historické, třída věd matematických, přírodních, lékařských i zeměpisných, třída pro studium jazyků a literatur starých i novějších i třída pro československé umění literární, výtvarné a hudební. Dovíme se také, že z těchto peněz spolu se zemskou subvencí musí Akademie hraditi celou svou režii a k tomu ještě vydávati spisy, pořádati přednášky, konati výstavy, pěstovati styky s cizinou, rozesílati skoro za milion bezplatných vědeckých publikací na veřejné knihovny tohoto státu a stejné množství vědeckých spisů výměnou za práce z cizích států.

Když si náš laik tohleto všechno prohlédne a vyslechne, vzpomene si patrně, že státy jiné, kulturní reprezentace daleko méně potřebné, mají pro své akademie docela jiné paláce a že státy stejně zkrusené křísí, jako třeba Itálie, dávají svým akademiím docela jiné dotace. Abychom si tuhleto bizarnost naší kulturní politiky poněkud vysvětlili, bude třeba, abychom pro-

četli nějakých těch pětáctýřicet ročenek, prokousali se články nejrozmanitějších novin a odvážili si pak, co z toho všeho zanedbávání je vinou státu a co si zavinila Česká akademie sama.

F. X. Šalda o Akademii.

Ty denní listy, literární revue, týdeníky a měsíčníky nás překvapí faktem, že se o tak důležité instituci u nás mluví s nějak nápadným nedostatkem respektu. Docela podivně se tu shoduje „České slovo“ s „Národními listy“, „Právo lidu“ s tiskovinami Stříbrného, shodnou se anonymní lokálkáři s reprezentativními osobnostmi naší literatury. Podívejme se na příklad na jeden z úsudků, který o činnosti literárního odboru IV. třídy Akademie napsal do svého zápisníku F. X. Šalda (r. 1933):

„Nejde mně o detaily, jde o celkovou tendenci, s kterou jsou ty podpory a ceny rozdíleny. A tu vidíš na první pohled, že velmi stranicky, hlavně starým konservativním pánům a mladším způsobilým ulízaným panáčkům a panenkám, kteří a které se motají kolem „Zvonu“ a „Lumíra“. V té spoustě jmen kolik je lidí hodnotných, kteří něco dokázali, něco jsou, něco chtějí?“ Neexistují pro Akademii Čapkové, Šrámek, Vančura, Neumann, Mahen, Langer, Benešová, Tilschová, Jan Bartoš, Weiner, Hora, Nezval, Halas, Závada, Seifert... Tedy velká většina silné nebo výrazné tvorby, která charakterisuje dnešek a vyslovuje ho. Postavil-li Machar zásadu, že se mají oceňovat díla umělecky nejcennější, vypadá to s literárním odborem velmi bledě: odměňuje se spousta věcí mimo každou pochybnost nehodnotných. Za životní dílo dostane na příklad odměnu 5.000 Kč Jar. Borecký. Ale to životní dílo je sakramentsky neživotní — patří do koše. Pravím to s klidem a po zralé úvaze, přesto, nebo lépe proto, že mi byl v mládí přítelem. Neboť přátelé jsou slušnému člověku ne na to, aby se s nimi mazlil a jim shovával, nýbrž aby od nich něco požadoval a měřil jim přísnějším loktem, než druhým. Tento člověk chtěl něco v mládí, kdy napsal „Rosu mysticu“, od té doby šel dolů vytrvalým klusem, a poslední jeho sbírka sonetová je již nejhorší makulatura. Za tohle poslední pětiletí dostalo se Karlu Šelepovi nic víc a nic méně, než 8.500 Kč. A kdo je to K. Šelepa? Není proč ho nějak pokořovat a neučiním toho také. Znáám jeho věci. Je to dílo zcela dekorační a odvozené, práce pilně a umně tepaná, ale mnohem spíše umělecký průmysl, než poesie, něco zcela včerejšího, co nesouvisí ani dost málo s básnickým úsilím dneška. A právě proto ho vyznamenává lit. odbor před ostatními. Nebo: Marina Fričová vybrala v tomto pětiletí z Akademie 5000 Kč, Marie Majerová 2.500 Kč. Snad proto, že Marina Fričová píše líbivé salonní literární kýché a Marie Majerová dělá opravdovou literaturu. A mezi těmi ostatními jsou lidé, kterým by se mělo pero vyrážet z ruky, aby nás nezamořovali a neumorili svým papírovým mислепenci, ale Akademie je podporuje a utvrzuje v jejich pošetilých samolibých bludech, že něco jsou a něco pořádného dělají. Živý vývoj básnický jde již dávno mimo literární odbor IV. třídy, ale literární odbor velkopanský přehlíží a bagatelisuje všechno volání po reformě. Lit. odbor IV. třídy dotáhne to jednou tak daleko, že si budou lidé na něj prstem ukazovat jako na mumifikovaně strašidlo a při jménech těch, jež bude odměňovat, budou se soucitně usmívat.

Prosíme za prominutí, že užíváme tak dlouhého citátu: usnadňuje nám však vpadnouti in medias res a přejíti k otázkám konkrétním.

Enfant terrible.

Citovaný výrok dotýkal se pouze jedné třídy České akademie. Vztahoval se pouze k jejímu odboru literárnímu. Literární odbor představuje však pouze třetinu jedné čtvrtiny České akademie věd a umění. Je však nespravedlivým osudem Akademie, že právě tento zlomek celého ústavu vrhá odium veřej-

nosti i na všechny obory a všechny třídy ostatní. Literatura je přirozeně nejpopulárnějším druhem umění a tak, mluví-li se kde v novinách o IV. umělecké třídě Akademie, zapomíná se zcela bezděčně, že stejně jako má tato třída třicetičlenný odbor literární, má i po třiceti členech odboru výtvarného a třicetičlenného odboru hudebního. A zapomíná se stejně, že všechny tyto tři umělecké obory Akademie představují jen jednu čtvrtinu jejího rozsáhlého organismu. Kdykoliv se mluví o senilnosti a omšelosti, a o marasmu České akademie, přehlídí se, že její první třída opravdu reprezentuje naše vědy filosofické, právní, historické, že v její třídě druhé najdeme naše největší autority věd matematických, přírodních i zeměpisných a že naši nejproslulejší odborníci věd literárních a jazykozpytných představují třídu třetí.

Tohle všechno se docela běžně přehlížívá. Tak na příklad „Venkov“ všiml si před časem poměrů v Akademii kulturním článkem, v němž hned od samého počátku upadá do tohoto omylu:

„Česká akademie věd a umění, zrcadlo našeho kulturního života a záštita české kultury před ostatním světem, instituce kdysi věhlasná, ztrácí pomalu svou pověst a, co víc, opouští ji veškerý zájem veřejnosti. Představte si obdobnou instituci v jiném státě. Jak mnoho zájmu jí věnuje denní tisk, jak na sebe strhne pozornost před takovým aktem, jako je volba nových členů?... U nás se volilo do Akademie minulý týden. A na všech stranách ledový chlad a mlčení. Kdo je vinen? Akademie, nebo veřejnost?... Po několikaletých zkušenostech denní tisk se o volby do Akademie opravdu nezajímá, veřejnost pak docela zlhostejněla a tak na volbách mají zájem skutečně jen jedinci, přicházející v úvahu při volbách... I po stránce rozdělení cen má Akademie pověst velmi špatnou a jest na čase, aby nyní, kdy jejími vůdci jsou lidé noví, došlo k podstatným změnám. Bylo by opravdu ostudou národa, kdyby korporace tak významná, jakou má Česká akademie být a není, měla zajít na protekcionářství a roztržitost a byla tak špatným příkladem všeho života ve státě. Akademie nemůže býti nadále kuchyní, v níž se sní vše, co se na její plotně uvaří a zbytek dostane se těm, kdož dovedou nejvíce prosit nebo se vlichocovat... (Listopad 1931.)“

Tohleto všechno, co tu kulturní referent o Akademii praví, můžeme spolupodepsati: ovšem s tou výhradou, že se výslovně uvede, že tyto výtky se týkají pouze Literárního odboru IV. třídy. Do stejné nepřesnosti upadá i „Právo lidu“, jež píše v téže době stejně paušálně:

„Česká akademie věd a umění je stínem Akademie francouzské. Tichým a bezvýznamným stínem. Ne však proto, že bychom měli tak naprostý nedostatek opravdových duchů. Avšak její činnost a celkový výběr členů je toho druhu, že bezvýznamnost jest zcela na místě. Loňského roku poděsil kulturní českou veřejnost výběr kandidátů. Byla mezi nimi jména, která se takto po prvé ocitla ve vztahu s kulturou národa. Byla to spíše ostuda, než událost. Když básník Fráňa Šrámek nepřijal volbu, nebylo to jen prázdné gesto. Doprovdil svůj čin několika významnými slovy, která se zařezávala do ticha a prázdnoty, obklopující Akademii... Jediné nové volby nebo smrt některého z členů je příležitostí, kdy se veřejnost dovídá něco o této tiché společnosti, o které jeden z největších žijících duchů našeho národa vesele prohlásil, jeda kolem Národního musea: „Tam mne nedostanou“. (Listopad 1931.)“

Neshromažďujeme těchto citátů proto, abychom střídali pomluvy o ústavě, v němž bychom rádi viděli nejvyšší vědeckou a umělecky reprezentativní instituci našeho státu. Chceme jen ukázat na to, že Česká akademie má špatnou pověst, ať sáhneš do novin napravo či nalevo, že tuto pověst má vinou jediného odboru a že by mělo býti její snahou, aby se domohla pověsti i úcty, která jí patří.

Nejvíce tím trpí vlastně hudebníci. Jak k tomu přijdou členové hudebního odboru IV. třídy České akademie, třeba takový Jaroslav Křička, Ladislav Vycpálek, Boleslav Vomáčka, nebo K. B. Jiráček, aby byli prohlašováni za omšelé stařečky dávno již mrtvé? Jsou snad Emil Aksmann, Alois Hába se svými čtvrttóny, Otakar Jeremiáš nebo Bohuslav Martiniů příklady marastické senilnosti, nebo representanty směrů dávno již mrtvých? Vidíte, že nikoliv. Tento hudební odbor spolu s největšími jmény našich ostatních žijících hudebníků opravdu reprezentuje všechno, co nejlepšího, nejhodnotnějšího a současně také nejaktuálnějšího československá hudba může při nejnáročnějším výběru ukázati před cizinou. Proč mají si tito u čerta mladí a výbojní akademikové dát líbit, aby byli svazováni do jednoho pytle s ostatními?

Toto mládí a tato avantgardnost hudebního odboru je zjevem tak bijícím do očí, že jsme se zeptali presidenta České akademie J. B. Foerstera po důvodech tohoto zjevu. Dověděli jsme se:

„V hudbě je vývoj daleko organičtější, než v jiných družích umění, zejména než v literatuře. Mladí hudebníci a skladatelé vyrůstají ve velice blízkém, je možno říci intimním poměru ke svým učitelům. Toho už dnes není v malířství, kde si mladí zakládají na tom, že popírají jakoukoliv souvislost se vším, co předcházelo dnešku, a dokonce ne už v literatuře, kde poměr učitelů a žáků vůbec neexistuje, naopak, kde by mladí pokládali přímo za urážku, kdyby byli nazváni žáky kteréhokoliv jiného z velkých starších autorů. Jedině v hudbě existuje přímý osobní styk starších mistrů s mladšími, který je něčím, nejdříve zdravým a prospěšným. Všichni mladí jsou žáky starých. Na konservatoři byli jsme učitelé všichni tři, Novák, Suk, i já. Každý z dnešních mladých je žákem některého z nás tří. My tři jsme je všechny znali z blízkého osobního styku, znali jsme od samého počátku jejich díla, znali jsme i jejich schopnosti, kterým se v nich nedostalo projevu a dovedli jsme každého ocenit co nejspravedlivěji a nejsrdečněji. Zásluhou tohoto osobního styku mezi učitelé a žáky je, že se mladí skladatelé dostali podle svých zásluh opravdu na místa v Akademii, která jim patří, že se na ně dostali dříve, než by to bylo možno za jiných okolností, a že byli ušetřeni zbytečně rozptylujících bojů o tato místa.“

Tento autentický výklad zdravých poměrů v hudebním odboru umělecké třídy naší Akademie je snad jedním z nejpotešitelnějších zjevů, jak v naší moderní hudbě, tak i v České akademii.

Všimněme si při této příležitosti hned poměrů v odboru výtvarném, které nejsou daleko tak utěšené. Avantgarda výtvarná nemá nejmenšího důvodu, aby si pochvalovala uznání svých učitelů ve stejné míře, jako mladí hudebníci. Výtvarný odbor má z malířů Švabinského, Muchu, Obrovského, Hudečka, Němejce, Kupku, Jožu Úprku, F. T. Šimona, Nechlebu, O. Nejedlého, Kavána, Lolka, Kyselu a Beneše — ze sochařů jsou tu Šaloun, Bílek, Kafka, Mařatka, Kofránek a Španiel, vedle nichž je tu ještě sedm architektů: Fanta, Sakař, Stibral, Kříženecký, Janák, Gočár a Jukovič. Mladí jsou mezi nimi zřejmě k pohledání — přesto by podrobná studie poměrů v tomto odboru patrně zjistila, že „akademické“ složky našeho umění výtvarného v této třídě jsou poměrně slušně reprezentovány.

Z mrtvého domu.

Ale jinak je tomu v odboru literárním. Vyžadovalo by podrobné historické studie a důkladného probrání veřejně nepřístupných zápisů o volebních

schůzích tohoto odboru v posledních pětadvaceti letech, abychom s bezpečností zjistili, kdo je vinen tím, že dnešní literární odbor vedle záslužných jmen minulosti obsahuje faktickou literární pleveň, a že vedle jmen, k nimž nás poutá jednak pietní uznání, jednak ocenění alespoň historické, se tu vyskytují jména, která nejen že nepatří do Akademie, nýbrž nepatří ani do české literatury.

V seznamu členů literárního odboru České akademie, kteří zemřeli, najdeme jména: Arbesa, Heritese, Heyduka, Jiráska, Kaminského, Klostermanna, Krásnohorské, Šimáčka, dále Štolby, Šuberta, Vikové-Kunětické. Jsou tu jména našich nejvládnějších básníků: Vrchlického, Sládka, Březiny, Sovy a Dyka. A vedle Čapka-Choda, Aloise Mrštíka, Raise, Kukučina tu najdeme i Františka Kvapila, Emila Trévala a Ladislava Quise. O málokterém z nich je možno vážně pochybovat, že by patřil do historie naší literatury prvního řádu.

Docela jinak je tomu se žijícími. Nebudeme debatovat o tom, že mezi akademiky je místo pro naše prosaiky a básníky starší generace, kteří mají za sebou hodnotné a vážné dílo, a i pro ty z nich, kteří se zasloužili třeba při menší hodnotě básnické svou činností reprezentativní a zahraničně propagační o šíření znalosti našeho umění v cizině. Ponecháme bez debaty, že v literární třídě Akademie je Herben, Svoboda a Benešová, že je tu Machar, že je tu Hilbert i Lom, Jaroslav Kvapil i Hanuš Jelínek a Sezim. Ponecháme jinému místu i otázku, stačí-li na reprezentaci slovanské literatury Krasko, Jesenský a Gregor-Tajovský. A konečně se nebudeme ani ptát, je-li tu ze spisovatelek místo jen pro Preissovou a Jesenskou, když nikdy nebyly členkami Akademie Tereza Nováková a Růžena Svobodová. Konečně nebudeme nic namítati proti přítomnosti opravdového básníka Karla Tomana, i když tu zůstává docela neznámým jméno S. K. Neumanna.

Ale jak se máme zachováti k ostatním? Jak se máme přiblížiti k té choulostivé otázce o členství zbývajících akademiků a nebýti při tom příliš netaktními? Jak máme formulovati, že vesměs epigonští básníci z okruhu Vrchlického, Procházkova, Borecký, Rokytka, Tábořský, stejně jako Opolský a konečně Klášterský při vši své organizační agilnosti a zásluhách o funkci Akademie? Jak máme říci, aniž upadneme do školometského klasifikování, tu trpkou pravdu, že tito básníci jsou sice součástí naší literární historie, nikdy však nepředstavovali naši živou a vitální literaturu, nikdy nebyli naším původním osobitým a reprezentativním uměním? Jak máme dále formulovati, že autoři románů někdy lidových a někdy čtených, dramát, určitě úspěšných a děl často populárních, jako jsou Jahn nebo Vrba, a jiní jako Havlasa, Jiří Sumín nebo Guth-Jarkovský vděčí své místo v Akademii buď omylu, buď přílišné liberálnosti anebo zlému úmyslu v určování literárních hodnot. Je to trapné konstatovati dnes, kdy jsou tito jednotlivci členy a často dlouholetými členy souboru, jenž má představovat výběr toho nejsilnějšího po tvůrčí stránce nejmohutnějšího, nejpůvodnějšího i nejsvětovějšího z naší literatury. Je po lidské stránce bolestné, říkati před lidmi, kteří mají své zásluhy a mají svůj věk, tuto pravdu — tato pravda však musí býti vyslovena, a nechceme-li zůstat při paušálním jmenování a všeobecném obviňování, musíme míti odvahu k této netaktnosti.

Tichá společnost.

Zápisy o volebních schůzích Akademie, konaných v květnu a listopadu každého roku, by prozradily, kdo navrhoval dnešní členy literární třídy za kandidáty, kdo se proti těmto kandidaturám stavěl a jaké kamarádství nebo jaký interes určité literární klaky stojí za jejich zvolením. Kdo je vinen tím, že dnešní literární třída České akademie je tichou společností, stojící stranou našeho literárního dění přítomnosti, dalo by se podle těchto zápisů přesně prokázati. Příští historik České akademie tu také najde důvod, proč čtvrtá třída České akademie reprezentuje skoro vesměs jen předpřevratovou minulost naší literatury a nikoliv aktuální literaturu československého státu. Jeho úkolem bude vyšetřiti, představovala-li roku 1928 nejzáslužnější jména české literatury vedle jediného Herbena opravdu Tábořský, Opolský, Guth-Jarkovský a Jesenská — jak namátkou vybíráme produkty voleb jediného roku.

Daleko větší zlo však tkví v tom, že nezůstává při těchto omylech a přeceněních starých, nýbrž že jejich důsledkem je nekonečný řetěz chybných hodnocení při volbách nových. Roku 1930 byli na příklad kandidáty na nesmrtelnost rytíř Čenkov, J. Jahoďa a Karel Horký, roku 1931 opět Karel Horký, opět Stehlík-Čenkov a s ním Lešehrad, vedle neúspěšné kandidatury Benešové, Durycha a Mahena, o rok později jsou navrhováni za kandidáty vedle předchozích také Karásek ze Lvovic a Václav Štech, a vedle nich se objevuje Martínek. Roku 1933 dochází k volbě Tajovského a roku 1934 k neúspěšné kandidatuře Durycha, Karáska ze Lvovic a Martínka.

Volby příští týden.

Letošního roku stojí literární třída Akademie před velice vážným úkolem. Dne 26. listopadu, tedy příští úterý, koná se volba nová, která má ukázati, je-li v literárním odboru České akademie dobrá vůle napraviti chyby včerejší, najde-li se u jednotlivých akademiků dosti osobní statečnosti k opravdovému hodnocení literatury tohoto státu — existuje-li tu zlá svévole, projevující se v kamarádkém prosazování bratříčků a bratranečků, nebo opravdovost mužů, kteří si jsou před očima celého státu vědomi své vážné odpovědnosti.

Z velice záslužného podnětu jednoho ze starších básníků v Akademii byla navržena na volná tři místa, jež mají býti letošní volbou obsazena, tři jména: F. X. Šalda, aby byla odčiněna dávná ostuda, že tato největší osobnost naší moderní literatury zůstává mimo Akademii, do níž patřila již před čtvrt stoletím — dále kandidatura Karla Čapka, aby byla vyrovnána bizarní nesrovnalost, že náš kandidát na literární cenu Nobelovu není ještě členem České akademie (třebaže jím není z vlastní vůle) a konečně kandidatura Josefa Hory jakožto nejvnitřnějšího a vedle S. K. Neumanna našeho největšího žijícího básníka. V této kandidátní listině byla učiněna změna, podle níž druhý a třetí kandidát byli vystřídáni jinými. Na místě Karla Čapka je kandidován Jaroslav Durych, jenž si zahraničními úspěchy svých posledních rozsáhlých románů získal plný nárok na toto ocenění, a konečně A. M. Tilschová zhodnocení jejího životního díla.

Výsledek těchto voleb může býti vážným krokem k ozdravení poměrů v literárním odboru Akademie.

Kladný poměr k Akademii.

Toto ozdravení bychom všichni opravdově vítali. Kdysi odmítl členství v Akademii Julius Zeyer, vzdal se ho Svatopluk Čech, a nikdy se nestali členy Akademie Neruda a Vilém Mrštík. Později odmítli členství v tomto sboru i Machar, a po převratu Karel Čapek a Šrámek. Důvody těchto odmítnutí byly někdy osobní, ale často věcné — zejména u posledních dvou autorů rozhodovala tu patrně okolnost, že členství v literárním odboru, v němž rozhodující slovo mají literární epigoni a autoři druhého i třetího řádu, přestalo býti nejvyšším významenáním, jehož se československému autoru mohlo dostat.

Dnes se poměr většiny autorů, kteří se k Akademii dosud stavěli odmítavě, zásadně změnil. V sousedství politických diktatur, které vynakládají obrovské obnosy na kulturní reprezentaci a zejména na své akademie, aby odvedly pozornost od politické nesvobody a sociální bídy těchto zemí, je třeba, aby i náš stát měl instituci, která vedle nejvýznamnějších pracovníků vědeckých sdružuje i naše nejvýznamnější umělce, je třeba, aby náš stát měl opravdu autoritativní akademii věd i umění. Proto nepochybujeme o tom, že autoři, kteří včera členství odmítli, by dnes vzali na sebe jeho závazky i povinnosti.

Úterní volby nám ukáží, je-li literární třída Akademie odhodlána pustiti se jiným směrem, nežli chodila dosud. Přesvědčí nás o tom, otevře-li se v příštích letech cesta do Akademie i jiným básníkům, kteří do ní patří, jako je Neumann, Hora, Šrámek, a jiným spisovatelům, jako jsou Čapek, Langer, Mahen, F. V. Krejčí, Durych, Olbracht i jiní. Úterní volby nás přesvědčí i o tom, máme-li se připojiti k požadavkům Akademie, dožadující se zvalorování svých fondů a zvýšení svých subvencí — či máme-li pokrčiti nad ní rameny jako nad ústavem, který si sám zavinil svůj neslavný osud. A přesvědčí nás konečně i o tom, na čem nejvíce záleží: je-li literární odbor Akademie ochoten uznati, že dosaavadní hospodaření kamarádských klak, zajišťujících si navzájem udělování beneficí a prebend ve formě všech vypisovaných cen, musí jednou přestat, a že Česká Akademie věd a umění musí se stát i ve svém literárním odboru institucí opravdu autoritativní, reprezentující důstojně tento stát.

dopisy

Oprava po čtvrt roce

Redakci týdeníku „Přítomnost“ v Praze.

V Přítomnosti č. 31. ze dne 7. srpna t. r. vyšla zpráva, informující o fonografickém archivu České akademie. Zpráva ta spravedlivě uznává, že Česká akademie udělala kus práce pro zachycení lidové písně a hudby a hlavně pro zapsání československých nářečí, že význam té práce poroste rok od roku, čím více bude zanikat krajový svéráz, a že také desky a hlasy herců mají cenu velkou a trvalou. Naproti tomu však vytýká, že si Akademie výběr básníků zjednodušila.

Ještě větší nesouměrnost vidí zpráva ve volbě osob ze života politického, literárního a vědeckého. A na konec dospívá k závěru, že úkol, jako je zachování hlasů významných osob, je nad síly České akademie jmenovitě nad její síly finanční, a že by měl být státní a národní gramofonový archiv a ten že může být volně organisován v Radiojournalu. Ve jmenované zprávě jistě je dobrá vůle nějakým způsobem přispět našim fonografickým archivům aspoň radou. Škoda jen, že zpravodaj si dříve nezaopatřil potřebné informace přímo v Akademii samé. Byl by se dověděl, že

1. výběr básníků byl daleko úplnější, než je vidět ze seznamu desek České akademie, nedávno nevyšlého. Je přirozeno, že v Akademii byli pozváni předně spisovatelé, kteří jsou jejími členy, ale byl by se dověděl, že byli pozváni i básníci mimo Akademii, ale že mnoho z pozvaných k fonografování nepřišlo; mezi jinými také nepřišel Durych.

2. Podobně je to s nesouměrností ve výběru politiků, literátů, učenců a umělců. U politiků účastenství ztížily volební přípravy a volební schůze, které se konaly zrovna v době našeho fonografování, t. j. v září, říjnu a zač. listopadu 1929. Zpravodaj se pozastavuje také nad deskou Američana Vlčka. Budme však rádi, že tu desku máme, jak pro Vlčkovu osobu (ze skromných poměrů se Vlček vypracoval na továrníka k prospěchu našich amerických krajanů), nýbrž i pro jeho pěkný proslavěný trvalé ceny. Ostatně Česká akademie byla by ráda zapsala více zahraničních Čechů, účastníků našeho národního odboje, kdyby mohla platit našim krajanům cestu do Prahy. Jistě nedopatřením se dostalo do zprávy tvrzení, že o dělnickém životě tu není deska ani jediná. Je tu přece krásná deska Antala Staška O sociálních poměrech našeho Podkrkonoší. Není-li těch desek více, není to vinou Akademie: pozvaní zástupcové dělnictva Klofáč a Soukup pro volby k fonografování nepřišli. Také nelze souhlasiti se zpravodajovou poznámkou, že by přednáška našeho znamenitého a zasloužilého právníka dra Schauera, t. j. Návrh stanov čestného soudu při Národní radě čs., zachycená na desce České akademie, byla „dosti odlehlá“. Při dnešní rozháranosti a rozeštvanosti politického života našeho je to přednáška stále velice časová a cenná. Dr. Schauer byl Akademií výslovně požádán, aby právě tuto řeč do mikrofonu pro její archiv přednesl.

3. Je pravda, že fonografování vůbec, a zachycování hlasů významných osobností našeho národa zvláště, je nad finanční síly České akademie. Aby však přece tomuto úkolu mohla plně dostát — vždyť ona první dala k tomu popud, program i začátek díla —, učinila její fonografická komise 6. června t. r. s Radiojournalem dohodu ve prospěch vzájemné organické spolupráce v tomto oboru, tedy zrovna dva měsíce před otištěním dobře asi míněné, ale podstatně kusé zprávy v Přítomnosti ze 7. srpna t. r. Nebude to ovšem žádný státní úřad, na který si ona zpráva myslí, žádný úřad, který by stál peníze, nýbrž jenom neúřední nezištná spolupráce. A ta je vždycky nejlepší.

Za fonografickou komisi České akademie:

Ot. Fischer, Jiří Horák, Mil. Hýsek, Jos. Chlumský,
Em. Smetánka.

Virtuoska na housle Ervina Brokešová

přijímá nadané žáky - Praha XII, Kolínská 4 - Tel. 535-66

Původní spolehlivá americká zlatá plnicí pera

Výhradní prodej má firma

Karel Kellner, Praha - Václavské nám. 61 - Dlouhá třída 17 - Račte si vyžádati náš ilustr. prospekt

Conklin

se znamenitě osvědčují a poskytnou každému největší míru uspokojení. CONKLIN znamená přesnost a pokrok! Račte si vyžádati náš ilustr. prospekt